

INTERNATIONAL SCIENCE SPACE

*35 років української незалежності: трансформація
держави і суспільства в європейському та глобальному
контекстах*

Міжнародна науково-практична конференція

*31.08.2026 – Uzhhorod, Ukraine
collection of scientific papers*

УДК 34(082)

DOI: <https://doi.org/10.32782/1788188155>

The 5th International scientific and practical conference “35 years of Ukrainian independence: transformation of the state and society in the European and global contexts” (August 31, 2026, Uzhhorod) ISS “<https://iscience-space.com/>”: Uzhhorod, Ukraine, 2026. 121 p.

5-та міжнародна науково-практична конференція «35 років української незалежності: трансформація держави і суспільства в європейському та глобальному контекстах» (31 серпня, 2026 р., Ужгород). ISS “<https://iscience-space.com/>”: Ужгород, Україна, 2026. 121 с.

The recommended citation for this publication is/ Рекомендоване бібліографічне посилання на це видання:

Берч В.В. 35 років незалежності України: конституційна еволюція державності в умовах європейської інтеграції та екзистенційних викликів. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference «35 років української незалежності: трансформація держави і суспільства в європейському та глобальному контекстах» (August 31, 2026, Uzhhorod) International science space: Uzhhorod, Ukraine, 2026. Pp. 35-42.

EDITORIAL BOARD:

Veronika Berch – Doctor of Law, Associate Professor, Professor of the Department of Constitutional Law and Comparative Jurisprudence, Uzhhorod National University, Founder.

Viktoriia Prodan – PhD in Law, Senior Lecturer at the Department of Constitutional Law and Comparative Jurisprudence, Uzhhorod National University, Founder.

Yurii Bysaha – Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Head of the Department of Constitutional Law and Comparative Jurisprudence, Uzhhorod National University.

Larysa Zhdankina – PhD in Law, Researcher in Private Law, University of Glasgow / Scottish Parliament.

Elżbieta Żywucka-Kozłowska – Professor, Doctor of Law, Criminologist, Expert in Forensic Identification, University of Warmia and Mazury.

Vasyl Moskov – PhD in Pedagogy, Executive Director of the Academy of Economics and Pedagogy (Prague, Czech Republic), International Educational Manager, Interdisciplinary Researcher in Educational Policy, Digital Transformation, Artificial Intelligence and Law in the Digital Society.

Massimiliano Blasone – Attorney at the Supreme Court of Italy, International Expert in Civil Procedure and Judicial Enforcement.

Damian Wąsik – PhD in Law, Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego, Interdisciplinary Legal Researcher in Criminal, Medical and Administrative Law, Specialist in Electoral Crimes and Healthcare Law.

Natalia Wąsik – PhD in Law, Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego, Legal Researcher in Medical Law and Healthcare Liability, Specialist in Patients' Rights and Medical Errors.

Збірник матеріалів конференції відображає актуальні напрями розвитку юридичної науки, державного управління та педагогіки в умовах сучасних суспільно-політичних, безпекових і цифрових трансформацій. У представлених працях висвітлено питання розвитку українського конституціоналізму, конституційної еволюції державності, удосконалення системи поділу влади та трансформації публічного управління в умовах воєнного стану. Значну увагу приділено міжвідомчій взаємодії у процесі переходу військовослужбовців до цивільного життя, європейському досвіду післявоєнного відновлення, гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу та історії розвитку правничої науки. Окремий блок досліджень стосується викликів цифрової епохи, зокрема захисту прав громадян, кібербезпеки органів державної влади, фішингових загроз та впливу штучного інтелекту на фундаментальні категорії права. Педагогічний напрям представлено дослідженням використання ігрових технологій у початковій освіті. Загалом видання поєднує правові, управлінські, безпекові, цифрові та педагогічні підходи до осмислення сучасних трансформацій держави і суспільства.

The conference proceedings reflect current trends in the development of legal science, public administration and pedagogy in the context of modern socio-political, security and digital transformations. The presented works highlight the issues of the development of Ukrainian constitutionalism, the constitutional evolution of statehood, the improvement of the system of separation of powers and the transformation of public administration in the context of martial law. Considerable attention is paid to interdepartmental interaction in the process of transition of military personnel to civilian life, the European experience of post-war reconstruction, the harmonization of Ukrainian legislation with the law of the European Union and the history of the development of legal science. A separate block of research concerns the challenges of the digital age, in particular the protection of citizens' rights, cybersecurity of state authorities, phishing threats and the impact of artificial intelligence on fundamental categories of law. The pedagogical direction is represented by research on the use of gaming technologies in primary education. In general, the publication combines legal, managerial, security, digital and pedagogical approaches to understanding modern transformations of the state and society.

ЗМІСТ

Секція 1. Юридичні науки та державне управління

- Батанов О.В.** Вектори розвитку українського конституціоналізму: формування нової парадигми **11-34**
- Берч В.В.** 35 років незалежності України: конституційна еволюція державності в умовах європейської інтеграції та екзистенційних викликів **35-42**
- Бурдай Ю.Ю.** «Незалежні агенції» в системі поділу влади: проблема конституційної інституціоналізації **43-47**
- Гаврилов І.О.** Трансформація стилів публічного управління в умовах воєнного стану: український та зарубіжний досвід **48-55**
- Гаврилова Н.С.** Міжвідомча взаємодія у процесі переходу військовослужбовців збройних сил України, звільнених за станом здоров'я, від військової служби до цивільного життя: інституційні бар'єри та безперервність супроводу **56-65**
- Крегул І.І.** До питання захисту прав громадян у цифрову епоху **66-71**
- Марушка М.Т.** Фішинг як загроза кібербезпеці органів державної влади **72-76**
- Торончук І.Ж., Грекул-Ковалик Т.А.** Розвиток правничої науки на Буковині: до історії публікації праці С. Дністрянського в «Австрійській судовій газеті» **77-82**
- Тюканкіна Є.С.** Теорія права та штучний інтелект: трансформація фундаментальних понять і категорій **83-99**

Ухаль К.П. Гармонізація законодавства України з правом європейського союзу:
сучасний стан та перспективи **100-107**

Щерба О.С. Європейський досвід відновлення держав після збройних
конфліктів та перспективи його використання в Україні **108-115**

Секція 14. Педагогічні науки

Джус Т.П. Ігрові технології як засіб підвищення успішності молодших школярів
116-120

ДО УЧАСНИКІВ 5-Ї МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Шановні колеги, науковці, викладачі, дослідники, здобувачі освіти та всі, для кого українська наука є простором інтелектуальної відповідальності та творення майбутнього. Представляємо Вашій увазі збірник матеріалів 5-ї Міжнародної науково-практичної конференції «35 років української незалежності: трансформація держави і суспільства в європейському та глобальному контекстах», проведеної на освітньо-науковій платформі International Science Space.

Тридцять п'ять років незалежності України – вагомий рубіж, що спонукає до глибокого наукового осмислення пройденого державою шляху, переоцінки суспільних і правових трансформацій та формування інтелектуального бачення подальшого розвитку країни. За цей період Україна пройшла складний процес становлення власної державності, утвердження конституційних цінностей, розвитку демократичних інституцій, переосмислення місця людини у відносинах із державою, поглиблення європейської інтеграції та визначення своєї ролі у сучасному глобальному просторі.

Особливого змісту 35-та річниця набуває в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України. Сьогодні українська незалежність постає щоденною реальністю, яку Український народ захищає ціною надзвичайних зусиль і жертвності. Поряд із цим, сучасні виклики актуалізують фундаментальні питання конституціоналізму, державного суверенітету, прав людини, функціонування публічної влади, національної

безпеки, правосуддя, економічної стійкості, соціальної згуртованості, цифрової трансформації та повоєнного відновлення України.

Саме наука має запропонувати інтелектуально виважені відповіді на значну частину цих питань. В умовах масштабних суспільних перетворень академічна дискусія набуває особливої ваги, позаяк дозволяє не обмежуватися фіксацією актуальних проблем, а досліджувати їх причини, формувати нові концептуальні моделі, критично оцінювати наявні інституційні рішення та пропонувати обґрунтовані напрями розвитку держави і суспільства. Різноманітність наукових позицій і дослідницьких підходів формує міждисциплінарний простір для фахового діалогу про Україну, її історичний досвід, сучасні виклики та стратегічні перспективи.

Для команди International Science Space проведення цієї конференції є продовженням нашого прагнення формувати відкритий академічний простір, у якому наукові ідеї отримують можливість бути почутими, обговореними та введеними у професійний обіг. Ми переконані, що розвиток науки потребує середовища взаємної інтелектуальної підтримки, академічної доброчесності, професійного діалогу та поваги до свободи наукового пошуку.

Висловлюємо щиру вдячність кожному авторові за довіру до International Science Space, за наукову працю, фахову позицію та готовність долучатися до спільного осмислення процесів, від яких значною мірою залежить майбутнє України. Особливо цінним для нас є те, що платформа об'єднує досвідчених науковців, молодих учених, аспірантів, студентів і практиків, створює можливості для академічного наступництва та появи нових дослідницьких ідей.

Сподіваємося, що опубліковані матеріали стануть підґрунтям для подальших наукових дискусій, нових досліджень, професійної співпраці та практичних ініціатив. Нехай цей збірник буде ще одним внеском у формування

сучасної української наукової думки – вільної, відповідальної, конкурентоспроможної та органічно інтегрованої у європейський і світовий академічний простір.

З повагою та вдячністю,
Вероніка Берч та Вікторія Продан,
співзасновниці International Science Space

СЕКЦІЯ 1. ЮРИДИЧНІ НАУКИ ТА ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

УДК 342(477)

ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ: ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ

Батанов Олександр Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
провідний науковий співробітник відділу
конституційного та муніципального права,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України

Останнє десятиліття XX століття та перші десятиліття XXI століття знаменували початок якісно нового етапу розвитку світового конституціоналізму. Конституції, прийняті або докорінно оновлені в цей період, стали не лише результатом демократичних трансформацій кінця «холодної війни», а й відображенням глибоких цивілізаційних змін, що охопили міжнародний правопорядок, державність, суспільство, економіку та науково-технічний розвиток.

Сучасна конституція дедалі менше сприймається виключно як юридичний акт позитивного права, що визначає засади державного устрою й організацію державної влади. Як зазначає М. В. Савчин, «природа конституції має метаюридичну природу, оскільки ґрунтується на соціальних цінностях конкретно-історичного типу суспільства та забезпечується належними правовими засобами як акт установчої влади народу у діяльності суб'єктів права» [10, с. 415]. При цьому, стверджує В. В. Речицький, «стратегічним завданням сучасної конституції є не стільки матеріальне, скільки процесуальне значення і зміст. Конституції функціонують тому, що активно діють (мають

діяти) люди й інститути. Взаємодія суб'єктів права здійснюється при цьому в найбільш ефективний спосіб. Тобто конституція забезпечує правовий лад, в якому кожен отримує можливість вільно діяти в ринкових умовах, не запитуючи зазвичай дозволу в структурах політичної чи адміністративної влади» [7, с. 27]. З огляду на це, вона перетворюється на фундаментальний інструмент стратегічного розвитку держави, забезпечення її стійкості, демократичної легітимності та адаптації до глобальних викликів. Суть конституції в сучасному розумінні, вказує І. Д. Сліденко, «сприяння функціонуванню всіх сторін держави та суспільства» [12, с. 14].

У цьому розумінні сучасний конституціоналізм, дедалі більше виконуючи функцію нормативної моделі майбутнього розвитку суспільства та держави, постає як «комплексний політико-правовий феномен», який, на думку М. В. Савчина, «визначає засади конституційного устрою, заснованого на гарантіях прав людини та поділі влади з метою недопущення її узурпації та зловживання нею». Його сутністю, вважає він, є «обмеження сваволі публічної влади та здійснення конституційного контролю за актами органів публічної влади на предмет їх відповідності засадам правової держави і верховенства права, які виражаються у неприпустимості свавільного втручання у приватну сферу індивіда, діяльності органів публічної влади у суворо визначених конституцією межах. Конституціоналізм відображає протонормативні засади конституційного ладу, що склалися в результаті суспільно-політичного дискурсу і відображають консенсус щодо соціальних цінностей» [10, с. 416].

Якщо в історичному плані конституціоналізм постав як антитеза феодальній тиранії, ідейне обґрунтування правління, обмеженого вищим законом, визначаючи правові межі державної влади, то сьогодні синонімом конституційного правління є верховенство права. Будь-яка політична діяльність

повинна здійснюватися відповідно до конституційних засад. Як зазначає В. В. Речицький, «сучасний конституціоналізм – це універсальний спосіб закріплення засад організації суспільства і держави, а також суб'єктивних прав і свобод людини в епоху становлення й розвитку світового капіталістичного порядку». Саме тому, вказує він, «західні конституції розглядаються нині як універсальний засіб реалізації цінностей свободи, демократії й ринку, тобто як гарантії ліберально-демократичного правління, правовий канал забезпечення інтересів громадянського суспільства» [7, с. 25-26].

З огляду на це становлення і розвиток сучасного конституціоналізму супроводжується перманентною інтелектуальною та політико-правовою дискусією щодо сутності конституції, співвідношення її «духу» і «букви», системи конституційних цінностей та національних конституційних традицій, принципів, функцій та інституційної архітекτονіки публічної влади. Зміна суспільних відносин, трансформація соціального призначення держави, поява нових форм політичної та економічної взаємодії, екологічні виклики, технологічні й цивілізаційні зрушення неминуче актуалізують питання про межі, форми та можливості конституційного регулювання. Саме тому сучасний конституціоналізм слід розглядати не лише як систему організації публічної влади відповідно до конституції, а передусім як динамічну систему цінностей, принципів та юридичних механізмів, покликаних обмежувати свавілля держави та унеможливлувати будь-які зазіхання на гідність і свободу людини, створюючи інституційні передумови для сталого розвитку суспільства.

Особливого значення ця проблема набуває для посттоталітарних держав, зокрема України, де конституційна трансформація відбувалася на тлі радикального розриву з попередньою державно-правовою та ідеологічною системою. Тривале панування марксистсько-ленінської доктрини деформувало

саме розуміння сутності та призначення конституції, зводячи її значною мірою до юридичного оформлення політичного режиму та організації державної влади. Відтак посттоталітарна конституційна трансформація потребувала не лише прийняття нової Конституції, а значно глибшої зміни конституційної культури, правничої та політичної практики і самого сприйняття конституції як акта, що не стільки надає державній владі повноваження, скільки встановлює межі її здійснення та усебічно гарантує автономію людини і суспільства.

У цьому сенсі центральним завданням посттоталітарного конституціоналізму стає формування ефективної системи юридичних та інституційних гарантій незворотності демократичних перетворень, верховенства права, політичного, ідеологічного та економічного плюралізму, захисту прав людини і свободи суспільної ініціативи. Йдеться про створення такого конституційного порядку, за якого держава не поглинає суспільство, а публічна влада функціонує в межах права, визнаючи людину, її гідність і свободу вихідною основою легітимності та діяльності держави.

У цьому контексті свобода є не похідним, а первинним виміром конституціоналізму. При цьому, робить висновок І. Л. Гордієнко, «конституційно-правова свобода як мета сучасного конституціоналізму є можливою за умови існування громадянського суспільства, передусім тому, що саме воно здатне насправді обмежити публічну владу в інтересах людини для забезпечення її свободи» [5, с. 93]. Адже демократія набуває справжнього конституційного змісту лише тоді, коли вона ґрунтується на вільній особі, плюралістичному суспільстві та гарантованій можливості громадян самостійно визначати напрями власної діяльності. Свобода політичної, економічної та громадянської ініціативи створює простір для суспільної самоорганізації, конкуренції ідей та інтересів, приватної творчості й відповідальності. Тому

сучасний конституціоналізм доцільно розуміти як систему, в якій демократія, верховенство права та ринкова свобода не протиставляються, а взаємно доповнюють одна одну, формуючи інституційне середовище для розвитку людини і суспільства.

Ця логіка особливо виразно проявилася після завершення біполярного протистояння, коли світ увійшов у масштабний період конституційних трансформацій. Демократизація держав Центральної та Східної Європи, відновлення незалежності держав після розпаду СРСР та інших соціалістичних федерацій, деколонізаційні процеси й демократичні перетворення в інших регіонах світу сприяли поширенню нової конституційної парадигми. Конституції цього періоду дедалі більше утверджували людину та її гідність як центральний об'єкт конституційно-правового захисту, а верховенство права, права і свободи людини, політичний та ідеологічний плюралізм, поділ влади, незалежність суду, місцеве самоврядування, гарантії власності та свободу економічної діяльності – як фундаментальні засади конституційного порядку.

Водночас ринкова економіка в цій парадигмі постає не самодостатньою метою конституційного розвитку, а одним із інституційних механізмів реалізації свободи. Захист власності, свобода підприємництва, конкуренція, вільний рух товарів, послуг, капіталів і людей створюють простір, у якому індивідуальна ініціатива може трансформуватися в суспільний розвиток. Відповідно, конституціоналізм забезпечує не лише політичні умови демократії, а й правові передумови для економічної та соціальної самореалізації особи. Саме в цьому виявляється його принципова відмінність від моделей, у яких держава претендує на всеохопний контроль над суспільством, економікою та приватною сферою.

Для перехідних суспільств, зокрема України, утвердження цих засад не може розглядатися як одномоментний акт. Це тривалий процес конституційної еволюції, навчання, інституційного становлення та зміни правової культури, у межах якого формальні положення конституції мають перетворюватися на реальні стандарти функціонування держави і суспільства. Саме тому український конституціоналізм не варто зводити до механічної рецепції зарубіжних моделей, сформованих у сталих демократіях. Його розвиток передбачає творче поєднання універсальних конституційних принципів із власним історичним досвідом, національними традиціями, потребами та сучасними викликами.

Особливої актуальності це набуває в умовах російсько-української війни. Війна продемонструвала, що сучасний конституціоналізм має бути здатним не лише забезпечувати стабільність демократичного порядку за нормальних умов, а й гарантувати його життєздатність в умовах екзистенційних загроз. Тому українська конституційна модернізація має охоплювати не тільки завершення посттоталітарної трансформації, а й формування стійкого конституційного порядку, здатного одночасно забезпечувати безпеку держави, гідність і свободу людини, демократичну легітимність влади, верховенство права та незворотність європейського й євроатлантичного курсу України.

З огляду на це, сучасний український конституціоналізм доцільно розглядати як процес переходу від формального сприйняття конституції до реального конституційного правопорядку, в якому Конституція є не лише нормативним актом найвищої юридичної сили, а фундаментом суспільного договору, системою обмеження публічної влади та гарантією гідності, свободи й самореалізації людини. Його перспективність визначатиметься не стільки кількістю конституційних змін, скільки здатністю конституційних інститутів

забезпечувати реальність конституційних цінностей, стійкість демократії та свободу суспільства перед викликами сучасності.

Особливе значення це має у контексті загальносвітових тенденцій розвитку конституціоналізму та конституційного права. Адже конституції XXI століття формуються під визначальним впливом глибоких геополітичних трансформацій, глобалізації, антропологізації, біологізації, екологізації, цифровізації, соціально-економічних змін та новітніх науково-технологічних досягнень. За цих умов конституція дедалі більше перетворюється на стратегічний інструмент забезпечення демократичної стійкості, модернізації конституційного ладу та усіх складових його системи, проведення системних реформ і вироблення адекватних відповідей на комплекс сучасних цивілізаційних викликів. Як «акт установчої влади (система норм права), у якому виражена суверенна воля народу стосовно організації і функціонування публічної влади як гаранта реалізації та захисту прав людини», – зазначає Ю. Г. Барабаш, – «сучасна конституція має одночасно охороняти суспільство від держави, гарантувати захист суспільства державою і захищати природу від держави та суспільства. Попри всю цю дихотомічність, конституція залишається у свідомості цивілізованого людства засобом, що здатен гарантувати можливість поступового сталого розвитку й захисту від узурпації влади і руйнації держави» [2, с. 410, 418].

Наприкінці XX – початку XXI століття процеси конституційного оновлення набули глобального характеру, охопивши держави всіх континентів. Водночас функціональне призначення сучасних конституцій істотно розширилося, що дає підстави аналізувати їх не лише за часом прийняття чи формою державності, а й за їхнім місцем у процесах демократичної

трансформації, конституційної модернізації, забезпечення державної стійкості, повоєнного відновлення, міждержавної інтеграції та сталого розвитку.

Водночас подальший розвиток різних держав засвідчив, що офіційне декларування та формальне конституційне закріплення універсальних демократичних принципів саме по собі не гарантує однакових моделей конституційної організації та як-такої конституційної еволюції в цілому. Конституційний розвиток дедалі більше визначається історичними та конституційними традиціями, політичною культурою, геополітичними орієнтирами, рівнем розвитку демократичних інститутів, а також цивілізаційним вибором конкретного суспільства. Унаслідок цього сучасний конституціоналізм поєднує універсальність базових демократичних цінностей із множинністю моделей їх практичної реалізації.

Для України ця закономірність має особливе значення. Конституція України 1996 року стала не лише юридичним актом утвердження незалежної державності, а й визначила стратегічний цивілізаційний вектор розвитку демократичної, правової та соціальної держави. Подальша еволюція українського конституціоналізму, особливо після Революції Гідності, конституційного закріплення європейського та євроатлантичного курсу, а також в умовах повномасштабної російської агресії, засвідчила перехід до нової моделі конституційного розвитку, у якій фундаментальні принципи демократії поєднуються із забезпеченням державної стійкості, національної безпеки, конституційного патріотизму, конституційної ідентичності та інтеграції до європейського конституційного простору.

Сучасний етап розвитку конституціоналізму характеризується істотним розширенням функціонального призначення конституції. Якщо наприкінці ХХ століття основним завданням конституційних реформ було демократичне

перетворення державної влади, то сьогодні конституція дедалі більше розглядається як універсальний механізм реагування на комплексні глобальні виклики. Збройні конфлікти, міжнародний тероризм, пандемії, кліматичні зміни, цифровізація, стрімкий розвиток штучного інтелекту, демографічні процеси, енергетична безпека та економічна нестабільність істотно змінюють та розширюють предмет сучасного конституційного регулювання. У цих умовах формується нова парадигма конституціоналізму, яка виходить за межі традиційного розуміння конституції та дедалі більше постає як основа забезпечення демократичної стійкості, сталого розвитку, безпеки, міжпоколінної відповідальності, захисту людської гідності та формування відкритого демократичного суспільства.

Для України зазначені процеси мають не лише доктринальне, а й безпосереднє практичне значення як у контексті викликів російсько-української війни, так і перспектив повоєнного миробудівництва. Розвиток національного конституціоналізму відбувається не ізольовано, а в межах формування спільного європейського конституційного простору. З одного боку це означає, що сучасна Конституція дедалі більше виконує роль правової основи інтеграції до європейської спільноти конституційних демократій, водночас зберігаючи власну конституційну ідентичність, суверенітет і національну правову традицію. З іншого боку, російсько-українська війна актуалізувала необхідність переосмислення ролі Конституції як фундаменту функціонування держави в умовах екзистенційних загроз. Саме тому перспективи українського конституціоналізму доцільно пов'язувати не лише з удосконаленням окремих конституційних інститутів (вибори, референдуми, організація та функціонування публічної влади, адміністративно-територіальний устрій, місцеве самоврядування тощо), а насамперед із формуванням нової парадигми

конституційного розвитку, що інтегрує цінності верховенства права, демократії, прав людини, конституційної стійкості, європейської інтеграції, повоєнного відновлення та стратегічного розвитку української державності.

Саме ці та інші тенденції значною мірою зумовлюють необхідність оновлення доктринальних засад українського конституціоналізму та визначають горизонти його розвитку у XXI столітті. Значна частина концептуальних здобутків сучасної конституціоналістики та національного конституцієтворення сформувалася під впливом конституційних доктрин і практик зарубіжних держав, у яких конституціоналізм упродовж тривалого часу функціонує як усталена система цінностей, принципів та інституційних практик. Такий досвід є важливим інтелектуальним і нормативним ресурсом для подальшого розвитку українського конституційного права, однак його рецепція не може зводитися до механічного запозичення готових моделей.

Для України принципово важливим є їх критичне та доктринально обґрунтоване переосмислення крізь призму власної конституційної традиції, універсальних засад європейського конституціоналізму та верховенства права, а також нових реалій, сформованих російсько-українською війною. Саме війна істотно розширила проблемне поле сучасного конституціоналізму, продемонструвавши, що його майбутнє не може визначатися виключно традиційними питаннями організації та функціонування публічної влади. До порядку денного дедалі виразніше входять проблеми конституційної стійкості держави і демократії, співвідношення безпеки та свободи, забезпечення демократичної легітимності влади в умовах надзвичайних викликів, конституційних гарантій відновлення та модернізації державності, європейської та євроатлантичної інтеграції, захисту довкілля, а також забезпечення прав і свобод людини в умовах війни та повоєнної реконструкції.

Відтак формування сучасної доктрини українського конституціоналізму має ґрунтуватися не на простому відтворенні усталених зарубіжних моделей, а на їх творчій адаптації та розвитку з урахуванням українського історичного досвіду, конституційної традиції, європейського цивілізаційного вибору та викликів, які визначатимуть конституційний розвиток України у XXI столітті.

Насамперед в умовах сучасних викликів необхідно говорити про нову систему конституційних цінностей. По суті йдеться про аксіологічні горизонти конституційного майбутнього України.

Проблематика ціннісної природи конституційного права та сучасного конституціоналізму сьогодні виходить далеко за межі традиційного розуміння конституційних цінностей як сукупності нормативно закріплених орієнтирів функціонування публічної влади. Вона дедалі виразніше постає як методологічна та світоглядна передумова формування нової парадигми українського конституціоналізму, спроможної адекватно відповісти на цивілізаційні, безпекові, технологічні, соціальні, екологічні та антропологічні виклики XXI століття. Саме ціннісний вимір дозволяє розкрити конституціоналізм не лише як систему організації та обмеження публічної влади, а як ціннісно-нормативну модель розвитку держави, суспільства і людини, яка визначає стратегічні межі, пріоритети та орієнтири майбутнього української державності [4; 6; 9; 11].

Вихідним положенням такого підходу є те, що конституційні цінності становлять фундамент демократичної державності. З огляду на це «конституція цінна не сама по собі, а як ефективний засіб обмеження державної влади, гарантія індивідуальної свободи, свободи громадянського суспільства, недопущення державного свавілля», а конституціоналізм розглядається як «феномен, невіддільний від таких конституційних цінностей та ідей як людська

гідність, свобода людини, гарантованість її прав, верховенство права, демократія, обмеженість державної влади правами людини тощо» [3, с. 11, 12]. При цьому правові ідеали не залишаються лише феноменом правосвідомості чи декларативними уявленнями про належне: вони набувають нормативної сили через правові принципи та закріплюються у джерелах права. Конституційні цінності у цьому процесі постають як базові, фундаментальні цінності, легітимовані установчою волею народу, який визначає засади власного державного і суспільного буття. Саме тому вони мають пронизувати всю правову систему, визначати її аксіологічне ядро та слугувати вихідними орієнтирами для кожної галузі права.

Звідси власне кажучи і впливає особливий та фундаментальний статус конституційного права як «основи національного права, системи норм публічного права, за допомогою яких на основі принципів демократії, верховенства права та поваги до прав людини здійснюється регламентація загального порядку організації та функціонування публічної влади» [1, с. 337]. Його фундаментальність визначається тим, що воно формує не лише нормативну, а й ціннісну архітектоніку правопорядку. Закріплює засади організації та здійснення публічної влади, основи взаємодії держави, територіальних громад, громадянського суспільства і людини, а також концентрує найбільш загальні принципи, які конкретизуються в інших галузях права.

З огляду на це, інтегративна роль конституційного права полягає не просто у координації правового регулювання, а передусім у забезпеченні ціннісної, інституційної та функціонально-телеологічної єдності всієї правової системи. Інші галузі диференціюють і конкретизують правовий матеріал, тоді як конституційне право задає фундаментальні аксіологічні координати її розвитку.

У цьому контексті Конституція України набуває значення не лише найвищою за юридичною силою нормативного акта, а й національно-державної та цивілізаційної цінності, що концентрує фундаментальні засади українського державного і суспільного буття. Її аксіологічна природа розкривається у взаємодії двох площин: внутрішньої – як системи конституційних цінностей, принципів і засад, безпосередньо виражених у її тексті, та зовнішньої – як самостійної соціальної цінності Конституції, що забезпечує легітимність публічної влади, стабільність державності, захист прав людини та інтеграцію суспільства. У цьому розумінні Конституція не лише закріплює цінності, а й формує аксіологічну парадигму всієї правової системи та визначає нормативні координати розвитку конституціоналізму.

Також, попри пріоритетність антропологічного чиннику у розвитку конституціоналізму, не менш значущим є його державовимірний критерій. Так, однією з визначальних тенденцій сьогодення є трансформація традиційної парадигми ліберального конституціоналізму, сформованої після Другої світової війни. У даному випадку йдеться про праксеологічні та функціонально-телеологічні горизонти майбутнього української державності та, з огляду на це, українського конституціоналізму. Якщо раніше центральною функцією конституціоналізму вважалося насамперед обмеження державної влади, гарантування прав людини та поділ влади, то сучасні глобальні виклики – повномасштабні війни, міжнародний тероризм, пандемії, кліматичні зміни, кіберзагрози, масова цифровізація та кризи міжнародної безпеки – висувають нові вимоги до конституційної держави та її внутрішніх і зовнішніх функцій.

Для України ця трансформація набуває особливого змісту. Російська збройна агресія засвідчила, що ефективне забезпечення прав людини можливе лише за умови існування життєздатної держави, здатної гарантувати власний

суверенітет, територіальну цілісність і безпеку суспільства. З огляду на це, однією з його визначальних ціннісно-онтологічних передумов та стратегічних гарантій майбутнього української державності є державний суверенітет – фундаментальна засада конституційного ладу України. Конституційне визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, визнання Українського народу носієм суверенітету та єдиним джерелом влади, а також закріплення поширення суверенітету України на всю її територію, що є цілісною і недоторканною, утворюють взаємопов'язану систему фундаментальних положень, у якій суверенітет поєднує державну самостійність, народовладдя, територіальну цілісність і конституційну легітимність публічної влади.

У цьому розумінні суверенітет не може сприйматися лише як юридично зафіксований атрибут держави. Для сучасного українського конституціоналізму він постає живою конституційною цінністю, зміст якої розкривається через здатність Українського народу самостійно визначати засади власного державного і суспільного буття, формувати та легітимувати публічну владу, забезпечувати територіальну цілісність і самостійно визначати стратегічний напрям розвитку держави. Саме тому суверенітет є не стільки завершеним станом, скільки постійним процесом утвердження політико-правової суб'єктності України.

Тридцять п'ять років від проголошення Незалежності України дають підстави розглядати Акт проголошення незалежності 24 серпня 1991 року не лише як історичний момент відновлення державності, а як установчий акт реалізації суверенної волі Українського народу, що започаткував новий етап конституційного розвитку України та змінив її місце у європейському і міжнародному політико-правовому просторі. У ньому отримала сучасне

державно-правове вираження багатовікова боротьба Українського народу за свободу, гідність, політичне самовизначення та право самостійно формувати власне майбутнє.

Відтак історична природа українського суверенітету нерозривно пов'язана з його конституційною природою. Суверенітет держави не відокремлений від суверенної волі народу, а є формою її інституційно-правового втілення. Саме тому захист державного суверенітету водночас означає захист конституційного права Українського народу визначати власну політичну долю, а забезпечення народовладдя – відтворення внутрішньої легітимності суверенної держави.

У сучасних умовах ця проблема набуває особливої гостроти. Російсько-українська війна продемонструвала, що державний суверенітет є не абстрактною категорією загальної теорії держави і права, а безпосередньою умовою існування української державності, конституційного ладу, прав людини та демократичного способу життя. Посягання на територіальну цілісність і незалежність України одночасно є посяганням на конституційний порядок, народовладдя та можливість Українського народу самостійно визначати власне майбутнє.

З огляду на це, державний суверенітет постає не лише юридичною характеристикою держави, а фундаментальною конституційною цінністю та передумовою самостійного існування Українського народу як політичної нації. В умовах російсько-української війни ця аксіологічна природа суверенітету набула екзистенційного значення. Захист суверенітету означає одночасно захист незалежності, демократії, конституційного ладу, людської гідності, свободи та права українського суспільства на самовизначення.

У праксеологічному вимірі значущість державного суверенітету визначається необхідністю створення ефективних конституційно-правових

механізмів його здійснення та захисту. У сучасних умовах суверенітет має характеризувати не лише формальний статус України, а й її реальну спроможність діяти як самостійний суб'єкт конституційних, міжнародних, безпекових, економічних та технологічних відносин, що передбачає зміцнення інституційної спроможності держави, ефективності публічної влади, демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, парламентського та судового контролю, захисту інформаційного і цифрового суверенітету, економічної та енергетичної стійкості, а також здатності держави протидіяти зовнішньому втручанню та гібридним загрозам.

У новій парадигмі українського конституціоналізму державний суверенітет має розглядатися не лише як стан або властивість держави, а і як функціональний ресурс забезпечення її конституційної спроможності та стратегічного розвитку. З огляду на це, праксеологічний вимір суверенітету безпосередньо пов'язаний із завданням забезпечення конституційної стійкості України – здатності її державних та суспільних інститутів протистояти екзистенційним загрозам, зберігати демократичний конституційний порядок і забезпечувати безперервність державного розвитку тощо.

З огляду на це, до числа найважливіших тенденцій сучасного конституційного розвитку України також слід відносити переосмислення її місця і ролі міжнародному співтоваристві. Адже український конституціоналізм формується як складова європейського конституційного простору, що ґрунтується на принципах верховенства права, демократії, прав людини та взаємної поваги між національними й міжнародними правовими системами.

Закріплення у Конституції України стратегічного курсу України на набуття членства в Європейському Союзі у 2019 році [8], а також, в умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, подання заявки

на вступ до Європейського Союзу у лютому 2022 року, її підтримка та отримання Україною статусу кандидата у члени Європейського Союзу у червні 2022 року [13; 14], врешті-решт – рішення Ради Європейського Союзу розпочати переговори щодо вступу України до Європейського Союзу у грудні 2023 році [15], надзвичайно загострили теоретичні проблеми комплексного оновлення змісту, значення, класифікації, нормативного закріплення та практики застосування принципів права в усіх галузях національної системи права, у тому числі у галузі конституційного права та його основоположних інститутів.

Відповідні процеси підтвердили українські прагнення щодо незворотності цивілізаційного вибору. Дієвим аргументом у багаторічних переговорах щодо надання цього статусу стала саме суспільна підтримка цього інтеграційного курсу як єдино бажаного для громадян України. Однак шлях безпосереднього вступу до Європейського Союзу залежить від того, наскільки євроінтеграційні прагнення поширені серед усіх соціальних груп в українському суспільстві та чи поділяють українці європейські принципи організації суспільної системи та європейські цінності, зокрема, демократичний устрій, важливе значення у системі якого займають парламентаризм, місцеве самоврядування, правосуддя тощо. З іншого боку відповідні євроінтеграційні та євроатлантичні устремління України, детонують перманентні процеси інтеграції, рецепції та конституціоналізації міжнародних стандартів та принципів демократії у національну правову систему. Процеси глобалізації, які є найважливішим елементом сучасності, мають безсумнівний позитивний потенціал та колосальний вплив на формування сучасної системи міжнародних відносин, а також на конституційний розвиток суверенних держав, що зумовлює не лише

актуальність їх усебічного доктринального супроводу, а й, насамперед, значення системного конституційно-правового забезпечення.

У контексті формування національного конституціоналізму та реалізації стратегічних напрямків сталого розвитку української державності ці процеси і тенденції були і залишаються актуальними, особливо посилившись в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації та російсько-української війни, спричинивши докорінні зміни у зовнішній та внутрішній політиці держави, що обумовлює необхідність пошуку нових механізмів гарантування основ конституційного ладу України та ефективного конституційно-правового забезпечення незворотності цивілізаційного вибору України, уособленням якого є європейська інтеграція України.

Окрім зазначеного, важливою тенденцією розвитку конституціоналізму є його технологічна трансформація. Стрімкий розвиток цифрових технологій, штучного інтелекту, біотехнологій, квантових обчислень та нейротехнологій формує абсолютно новий вимір конституційного права. Так, в Україні вже сьогодні виникають передумови для формування сучасної доктрини біоконституціоналізму та конституційних гарантій нейроправ людини, цифрового конституціоналізму, конституційного забезпечення штучного інтелекту та кібербезпеки тощо. З огляду на це, особливого значення набуває проблема захисту людської автономії в умовах широкого використання алгоритмічного управління, автоматизованого прийняття рішень, цифрової ідентифікації та великих масивів персональних даних. Таким чином, конституційне право поступово переходить від регулювання традиційних інститутів державного і суспільного ладу до забезпечення конституційних гарантій функціонування цифрового суспільства.

Наступною тенденцією є розширення предмета конституційного регулювання. Адже сучасний конституціоналізм дедалі частіше виходить за межі класичного регулювання організації публічної влади, конституція, як ми вже неодноразово зазначали, поступово перетворюється на основу комплексного розвитку держави, охоплюючи нові сфери суспільних відносин.

З огляду на це, для України магістральними напрямками розвитку конституційної доктрини і практики будуть екологічний конституціоналізм; економічний конституціоналізм; цифровий та, пов'язаний із ним технологічний конституціоналізм, покликаний забезпечити конституційні гарантії розвитку цифрового суспільства, штучного інтелекту та новітніх технологій; біоконституціоналізм; мілітарний та безпековий конституціоналізм, який включатиме захист суверенітету, територіальної цілісності та демократичного ладу як передумову реалізації прав людини; конституціоналізм сталого розвитку, який інтегрує економічний, соціальний, екологічний і безпековий виміри розвитку держави; енергетичний конституціоналізм, конституціоналізм відбудови держави, конституціоналізм повоєнного відновлення, орієнтований на реконструкцію демократичних інститутів, зміцнення інституційної спроможності держави та утвердження європейської моделі конституційної демократії тощо. При цьому йдеться не про механічне розширення тексту Конституції, а про послідовну реалізацію закріплених у ній цінностей та розвиток її принципів як основи формування сучасної конституційної політики держави.

Безумовно, сучасний український конституціоналізм перебуває в умовах глобальної невизначеності. Адже початок XXI століття характеризується безпрецедентною концентрацією кризових явищ, які мають комплексний і взаємопов'язаний характер. Пандемії, зміна клімату, міжнародні конфлікти,

енергетична нестабільність, масова міграція, технологічні революції та зростання гібридних загроз створюють нову конституційну реальність, яку дедалі частіше визначають як епоху глобальної невизначеності. Для України ця невизначеність поєднується з повномасштабною збройною агресією та екзистенційною війною, що актуалізує необхідність формування нової доктрини конституційної стійкості, здатної забезпечити функціонування демократичних інститутів за умов тривалих криз.

Тому центральним питанням сучасної науки конституційного права стає не стільки проблема оптимальної організації публічної влади чи її реформування, скільки визначення тих конституційних механізмів, які забезпечують безперервність демократії, ефективність публічної влади та захист конституційного ладу в умовах системної нестабільності та надскладних мілітарних викликів.

З огляду на це, підсумовуючи результати дослідження тенденцій розвитку українського конституціоналізму та засад формування його нової парадигми, слід зазначити, що сучасний етап української державності позначений не просто зміною окремих конституційно-правових інститутів, а глибшою трансформацією самого способу розуміння конституціоналізму. Російсько-українська війна, європейська та євроатлантична інтеграція, цифровізація суспільства, розвиток біо- та нейротехнологій, екологічні й економічні виклики, трансформація парламентаризму та муніципалізму актуалізують необхідність переходу від традиційної інституційно-нормативної моделі до людиноцентричного, ціннісно орієнтованого, стійкого та технологічно адаптивного конституціоналізму.

Саме така парадигма дає змогу концептуально об'єднати глобальні тенденції розвитку конституціоналізму з українським досвідом протидії

збройній агресії, конституційної модернізації та європейської інтеграції, формуючи доктринальне підґрунтя для стратегії конституційного розвитку України як комплексної моделі розвитку української державності у XXI столітті.

Список використаних джерел

1. Барабаш Ю. Г. Конституційне право. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 4 : Конституційне право / редкол.: Ю. Г. Барабаш (голова) та ін. Харків : Право, 2024. С. 337–341. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/velika-ukrayinska-yuridichna-enciklopediya/velika-ukrayinska-yuridichna-enciklopediya.-u-dvadcyati-tomah.-tom-4-konstitucijne-pravo> (дата звернення: 21.08.2026).
2. Барабаш Ю. Г. Конституція. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 4 : Конституційне право / редкол.: Ю. Г. Барабаш (голова) та ін. Харків : Право, 2024. С. 410–419. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/velika-ukrayinska-yuridichna-enciklopediya/velika-ukrayinska-yuridichna-enciklopediya.-u-dvadcyati-tomah.-tom-4-konstitucijne-pravo> (дата звернення: 21.08.2026).
3. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: формування, сучасний стан, тенденції розвитку : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.02. Харків, 2018. 40 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/16530> (дата звернення: 21.08.2026).
4. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз : монографія. Харків : Право, 2018. 384 с. URL:

<https://pravo-izdat.com.ua/monografiyi/yevropeys%CA%B9ka-model%CA%B9-konstytutsionalizmu-systemno-aksiolohichnyy-analiz> (дата звернення: 21.08.2026).

5. Гордієнко І. Л. Конституціоналізм як режим правового обмеження державної влади : дис. ... д-ра філософії за спец. 081 – Право. Київ, 2021. 263 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/items/2a1707d2-0a0c-4bdf-96af-5f2d025774f5> (дата звернення: 21.08.2026).

6. Грищук О. В. Конституційні цінності: філософські та судові аспекти : монографія. Вид. 2-ге, доопрац. і допов. Київ : Baite, 2020. 529 с. URL: <https://ccu.gov.ua/library/konstytuciyni-cinnosti-filosofski-ta-sudovi-aspekty> (дата звернення: 21.08.2026).

7. Конституційне право України : підручник / 2-ге вид., перероб. й допов. Харків : Право, 2024. 672 с. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/novinki/konstitucijne-pravo-ukrayini-tverda-obkladinka> (дата звернення: 21.08.2026).

8. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 07.02.2019 № 2680-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 9. Ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19> (дата звернення: 21.08.2026).

9. Реньов Є. В. Цінності конституційного ладу України та їх правова регламентація : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02. Харків, 2017. 20 с. URL: [Електронний каталог Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого](#) (дата звернення: 21.08.2026).

10. Савчин М. В. Конституціоналізм і природа Конституції: теорія і практика реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.02. Ужгород, 2013. 564 с. URL:

<https://constitutionalist.com.ua/savchyn-mykhajlo-konstytutsionalizm-i-pryroda-konstytutsii-teorii-i-praktyka-realizatsii/> (дата звернення: 21.08.2026).

11. Салей М. І. Конституційна аксіологія в сучасній Україні: науково-практична парадигма : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02. Одеса, 2017. 215 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/e8c21845-afaf-44c2-b0ce-09a917c796d5> (дата звернення: 21.08.2026).

12. Сліденко І. Д. Конституційний контроль в механізмі сучасної правової держави : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Маріупольський державний гуманітарний університет. Маріуполь, 2010. 482 с. URL: [Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського](#) (дата звернення: 21.08.2026).

13. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union Brussels, 17.6.2022. COM(2022) 407 final. *Представництво Європейського Союзу в Україні. EEAS.* URL: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-06/Ukraine%20Opinion%20and%20Annex.pdf> (дата звернення: 21.08.2026).

14. Conclusions. European Council meeting (23 and 24 June 2022). General Secretariat of the Council. Brussels, 24 June 2022. EUCO 24/22. CO EUR 21. CONCL 5. *Представництво Європейського Союзу в Україні. EEAS.* URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/57442/2022-06-2324-euco-conclusions-en.pdf> (дата звернення: 21.08.2026).

15. European Council conclusions on Ukraine, enlargement and reforms. 14 December 2023. *European Council. Council of the European Union.* URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/14/european->

council-conclusions-on-ukraine-enlargement-and-reforms/ (дата звернення:
21.08.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.08.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 28.08.2026

Дата публікації: 31.08.2026

© Батанов О.В., 2026

УДК 342.1(477):341.17

**35 РОКІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ:
КОНСТИТУЦІЙНА ЕВОЛЮЦІЯ ДЕРЖАВНОСТІ В УМОВАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ**

Берч Вероніка Вікторівна,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства,
юридичний факультет,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3837-4724>

Тридцять п'ята річниця проголошення незалежності України становить підставу для значно глибшої наукової рефлексії, ніж традиційне підбиття підсумків окремого історичного періоду. Вказана часова межа дозволяє оцінити сформовану після 1991 року модель української державності з позицій її конституційної зрілості, інституційної спроможності та здатності зберігати демократичну природу в умовах безпрецедентних зовнішніх та внутрішніх викликів.

Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року юридично оформив створення самостійної української держави та закріпив принцип неподільності та недоторканності її території. Поряд із зазначеним, сам текст Акта безпосередньо пов'язував відновлення незалежної державності з тисячолітньою традицією державотворення, правом народу на самовизначення та реалізацією положень Декларації про державний суверенітет України [1]. Зазначене дозволяє розглядати серпень 1991 року як момент відновлення

повноцінної державної суб'єктності та формування її сучасної конституційної форми.

Важливим елементом легітимації незалежності стало її безпосереднє підтвердження Українським народом на всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року. Поєднання парламентського акта та прямого народного волевиявлення сформувало винятково міцну демократичну основу українського суверенітету. Від цього моменту незалежність набула якісно нового конституційного виміру властивості самої держави та результату здійснення установчої влади народу. Закріплення в Конституції України положення про те, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ, натовість надало цій ідеї фундаментального нормативного значення.

Конституція України 1996 року завершила початковий етап конституційного оформлення незалежної державності. Закріплення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави визначило нормативну модель її розвитку. Особливе значення мало перенесення людини, її життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності та безпеки до центру конституційної аксіології. Внаслідок цього легітимність суверенітету у конституційній системі України безпосередньо пов'язана зі здатністю держави забезпечувати свободу людини, демократичне представництво, поділ влади, незалежність суду та юридичні механізми захисту основоположних прав [2].

За тридцять п'ять років зміст української незалежності істотно ускладнився. У 1990-х роках головним завданням було інституційне відокремлення від радянської державної системи та формування власних органів публічної влади, законодавства, громадянства, фінансової системи, Збройних Сил і міжнародної правосуб'єктності. Наступні десятиліття виявили проблеми якості демократії, реального поділу влади, судової незалежності,

ефективності публічного управління, протидії корупції, гарантування прав людини та визначення геополітичної та цивілізаційної належності держави.

Власне, останній компонент поступово перетворився на одну з визначальних характеристик сучасної української державності. Конституційні зміни 2019 року закріпили європейську ідентичність Українського народу та незворотність європейського і євроатлантичного курсу України, а на органи державної влади поклали відповідні конституційні функції щодо його реалізації [3].

Події після 2014 року, а потім повномасштабна збройна агресія Російської Федерації, радикально змінили саму парадигму дослідження українського суверенітету. Якщо у попередні десятиліття незалежність могла сприйматися переважно як усталений юридичний статус держави, то сучасна українська реальність повернула цій категорії її первинний зміст – здатність держави та народу самостійно визначати власне політичне майбутнє, захищати територію, інститути демократії, конституційну ідентичність та право на існування у міжнародному співтоваристві.

Генеральна Асамблея ООН у Резолюції ES-11/1 від 2 березня 2022 року кваліфікувала дії Російської Федерації як агресію проти України та вимагала припинення застосування сили і виведення російських військ з території України [4]. Міжнародно-правова оцінка агресії має принципове значення і для конституційно-правового розуміння незалежності, оскільки захист державного суверенітету України сьогодні відбувається одночасно у військовому, дипломатичному, юридичному, інституційному та ціннісному вимірах.

Запровадження воєнного стану поставило перед українською конституційною системою складне завдання забезпечити належну ефективність державної влади для відсічі агресії, не допустивши при цьому руйнування

фундаментальних засад демократичного конституціоналізму. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» допускає тимчасові обмеження окремих конституційних прав за наявності відповідних правових підстав, та одночасно встановлює спеціальні гарантії функціонування судової влади та збереження прав, які відповідно до Конституції не можуть бути обмежені навіть за умов воєнного стану [5]. Саме тут формується одна з центральних закономірностей сучасного етапу українського державотворення. Стійкість держави не може вимірюватися винятково концентрацією владних ресурсів або здатністю оперативно приймати рішення. Конституційно стійкою є держава, яка навіть за умов екзистенційної загрози зберігає юридичну обмеженість публічної влади, функціонування судової системи, парламентаризм, основоположні права та механізми відповідальності держави перед людиною.

У червні 2022 року Європейська рада надала Україні статус держави-кандидата на членство в Європейському Союзі [6]. 25 червня 2024 року відбулася перша міжурядова конференція між Європейським Союзом та Україною, якою формально було відкрито переговори про вступ [7]. Правове значення вказаних процесів виходить далеко за межі зовнішньополітичного зближення з Європейським Союзом. Переговори про членство передбачають глибоку трансформацію законодавства, публічного адміністрування, судової системи, механізмів захисту фундаментальних прав, економічного регулювання та інституційної культури. Зазначене формує новий етап розвитку українського конституціоналізму, у межах якого державний суверенітет поєднується з добровільним прийняттям спільних європейських правових стандартів і участю у наднаціональних механізмах прийняття рішень.

Доцільно підкреслити, що європейська інтеграція України не повинна інтерпретуватися як послаблення суверенітету. Навпаки, для сучасної України

вона є формою його інституційного зміцнення. Суверенна держава реалізує своє право самостійно визначати цивілізаційний і політико-правовий напрям розвитку, вступати до міжнародних об'єднань, приймати міжнародні зобов'язання та трансформувати внутрішню правову систему відповідно до демократично сформованого суспільного вибору [8].

Тридцять п'ять років незалежності водночас засвідчили, що українська державність не може бути зведена до системи формальних інституцій. Її життєздатність значною мірою ґрунтується на суспільній здатності до самоорганізації, горизонтальної солідарності, громадянської участі та захисту демократичного вибору. Помаранчева революція, Революція Гідності, волонтерський рух та суспільна мобілізація після початку російської агресії засвідчили особливу роль громадянського суспільства у функціонуванні української конституційної демократії.

У науковому плані вказане спонукає переглянути традиційне уявлення про державність як переважно інституційно-владну правову категорію. Український досвід підтверджує значення суспільної легітимності конституційного ладу, здатності громадян захищати засадничі конституційні цінності та існування стійкого взаємозв'язку між державним суверенітетом і народним суверенітетом. Незалежність у цьому сенсі набуває характеру постійного конституційного процесу.

Примітно, що особливої уваги потребуватиме післявоєнний етап. Відновлення територіальної цілісності, реінтеграція деокупованих територій, забезпечення прав осіб, які постраждали від війни, відбудова зруйнованої інфраструктури, відповідальність за міжнародні злочини, повернення громадян, демографічна політика, реформування публічної влади та завершення інтеграції до Європейського Союзу формуватимуть новий напрям модернізації

українського конституціоналізму. Фундаментом відбудови України у цьому аспекті вбачається відновлення та модернізація державних інституцій, зміцнення незалежності судової влади, підвищення стандартів публічного управління, ефективний захист прав людини та утвердження культури конституційної відповідальності.

Тридцятип'ятирічний період поновлення незалежності України становить складний і багаторівневий процес трансформації державності, котрий бере свій початок від юридичного відновлення суверенної держави у 1991 році та триває і сьогодні, передбачає формування конституційної демократії, здатної захищати свою незалежність у війні та одночасно здійснювати масштабну європейську трансформацію. Конституційна історія України цього періоду характеризується суперечливістю, незавершеністю окремих реформ і складністю інституційного розвитку, однак її стратегічний напрям дедалі чіткіше пов'язується з демократією, верховенством права, повагою до людської гідності та європейською правовою традицією.

Історичний досвід 1991-2026 років дозволяє також стверджувати, що незалежність держави виявляється серед іншого у здатності народу зберігати право на власну державність, у спроможності конституційних інститутів функціонувати в критичних умовах, у незворотності демократичного вибору та в готовності держави гарантувати свободу людини навіть тоді, коли сама держава перебуває під загрозою. Власне, у цій площині тридцять п'ять років незалежності України постають фундаментом нового етапу українського конституційного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Про проголошення незалежності України : Постанова Верховної Ради Української РСР; Акт від 24.08.1991 № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12> (дата звернення: 24.08.2026).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 24.08.2026).
3. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 07.02.2019 № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19> (дата звернення: 24.08.2026).
4. United Nations General Assembly. Aggression against Ukraine : Resolution ES-11/1, adopted 2 March 2022. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3965290> (дата звернення: 24.08.2026).
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 24.08.2026).
6. European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and external relations, 23 June 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23/european-council-conclusions-on-ukraine-the-membership-applications-of-ukraine-the-republic-of-moldova-and-georgia-western-balkans-and-external-relations-23-june-2022/> (дата звернення: 24.08.2026).

7. Council of the European Union. EU opens accession negotiations with Ukraine. 25 June 2024. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/06/25/eu-opens-accession-negotiations-with-ukraine/> (дата звернення: 24.08.2026).
8. Берч В.В. Ukraine – a candidate for joining the EU: current challenges of the court system. *Конституційно-правові академічні студії*. №1. 2022. С. 54-58. DOI: <https://doi.org/10.24144/2663-5399.2022.1.06> (дата звернення: 24.08.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.08.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 28.08.2026

Дата публікації: 31.08.2026

УДК 342.4:342.5

«НЕЗАЛЕЖНІ АГЕНЦІЇ» В СИСТЕМІ ПОДІЛУ ВЛАДИ: ПРОБЛЕМА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ

Бурдай Юрій Юрійович,
аспірант кафедри конституційного права України
НЮУ імені Ярослава Мудрого

Стаття 6 Конституції України закріплює тріадну модель поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Інституційна практика останнього десятиліття помітно випередила цю модель: в Україні сформувалася мережа органів, що поєднують ознаки виконавчої влади з вимогою функціональної незалежності від Уряду та глави держави. Ідеться передусім про національні регулятори природних монополій та антикорупційні інституції. Питання про те, чи здатна чинна конституційна конструкція вмістити такі «незалежні агенції», перетворилося з теоретичного на гостро практичне після серії актів Конституційного Суду України 2019 та 2020 років.

Вихідну позицію сформульовано у справі щодо національного регулятора у сферах енергетики та комунальних послуг. Суд наголосив, що Конституцією передбачено систему органів державної влади, яка може коригуватися уповноваженими суб'єктами лише у конституційно визначених межах, а утворення нового органу поза цією системою можливе лише після внесення змін до Основного Закону. Утворення постійно діючого незалежного державного колегіального органу, який за функціональним призначенням, сферою діяльності та повноваженнями має ознаки центрального органу виконавчої влади, але не підпорядковується Кабінету Міністрів України і не належить до системи органів виконавчої влади, було визнано таким, що не

узгоджується з Конституцією [1]. У науковій літературі В. Гацелюк реконструював із цієї мотивації п'ять критеріїв оцінювання конституційності державного органу: функціональне призначення, сфера діяльності, повноваження, непідпорядкування Уряду, неналежність до системи виконавчої влади [5].

Реакцією законодавця стала спроба конституціоналізації: законопроект № 1014 передбачав доповнення статті 106 Конституції повноваженнями Президента утворювати незалежні регуляторні органи та Національне антикорупційне бюро України, призначати і звільняти його Директора. Цей шлях Суд заблокував також. У висновку щодо законопроекту зазначено, що таке розширення повноважень глави держави матиме наслідком перерозподіл повноважень між Президентом та Урядом, спричинить розбалансування конституційної системи стримувань і противаг та може призвести до поступової і завуальованої зміни балансу влади [2]. Утворилася ситуація подвійного блокування: модель незалежних агенцій виявилася недосяжною ані на рівні закону, ані у запропонований спосіб конституційного закріплення.

Логічним завершенням цієї лінії стали рішення 2020 року щодо антикорупційної інфраструктури. Суд кваліфікував Національне антикорупційне бюро України як орган з ознаками виконавчої влади і визнав неконституційними як указ про призначення його Директора, так і положення закону про установчі та кадрові повноваження Президента щодо цього органу [3; 4]. Венеційська комісія, оцінюючи наслідки цих актів разом із рішенням щодо повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції, визнала за необхідне невідкладне законодавче впорядкування статусу антикорупційних інституцій у спосіб, який зберіг би їхню спроможність [6]. Аналітичні огляди засвідчують, що виконання рішення у справі національного

регулятора звелось до зміни порядку призначення його членів без розв'язання питання про природу самого органу [7].

Оцінюючи цю практику, слід визнати її подвійний характер. З одного боку, Суд послідовно реалізував ідею обмеженого врядування: жодна інституція не може бути виведена з-під конституційної системи підзвітності рішенням поточної більшості, а вимога функціональної визначеності кожного органу є запобіжником проти розмивання відповідальності за здійснення влади. З іншого боку, Суд обмежився негативною констатацією. Визнавши модель незалежних агенцій несумісною з чинною Конституцією, він не запропонував доктринального пояснення, як конституційний лад має відповісти на об'єктивну потребу в органах, чия ефективність прямо залежить від захищеності від політичного впливу. Ця потреба випливає і з міжнародних зобов'язань України у сферах енергетики та протидії корупції, і з логіки самого поділу влади, який покликаний запобігати концентрації повноважень. Розв'язання вбачається у доктринальному визнанні функціональної незалежності всередині виконавчої гілки: орган залишається у конституційній системі виконавчої влади, однак закон встановлює гарантії його автономії у здійсненні визначених функцій. Такий підхід узгоджується з критеріями Суду і водночас знімає потребу у створенні четвертої категорії органів, невідомої Конституції.

Отже, практика Конституційного Суду України засвідчила, що проблема конституційної інституціоналізації незалежних агенцій належить до невіршених питань вітчизняної конституційної доктрини. Суд окреслив межі, за які не може виходити законодавець, проте позитивна модель узгодження функціональної незалежності з тріадною конструкцією статті 6 Конституції досі відсутня. Її вироблення є завданням і для конституційної юриспруденції, і для науки конституційного права.

Список використаної літератури:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» від 13 червня 2019 року № 5-п/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-19#Text> (дата звернення: 27.08.2026).
2. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 106 Конституції України (щодо закріплення повноважень Президента України утворювати незалежні регуляторні органи, Національне антикорупційне бюро України, призначати на посади та звільняти з посад Директора Національного антикорупційного бюро України і Директора Державного бюро розслідувань) (реєстр. № 1014) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007v710-19#Text> (дата звернення: 27.08.2026).
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про призначення А. Ситника Директором Національного антикорупційного бюро України» від 28 серпня 2020 року № 9-п/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-20#Text> (дата звернення: 27.08.2026).

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-20#Text> (дата звернення: 27.08.2026).
5. Гацелюк В. Конституційні межі національної системи забезпечення правопорядку. Український часопис конституційного права. 2021. № 3 (20). С. 36–52. DOI: <https://doi.org/10.30970/jcl.3.2021.3>.
6. Ukraine. Urgent Joint Opinion of the Venice Commission and the Directorate General of Human Rights and Rule of Law (DGI) of the Council of Europe on the Legislative Situation regarding anti-corruption mechanisms, following Decision No. 13-r/2020 of the Constitutional Court of Ukraine: CDL-AD(2020)038, 11 December 2020. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2020\)038-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2020)038-e) (дата звернення: 27.08.2026).
7. Незалежні регулятори: досвід України та зарубіжних країн: аналітичні матеріали / Центр політико-правових реформ. Київ, 2024. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/nezalezhni-rehulatory.pdf> (дата звернення: 27.08.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.08.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 30.08.2026

Дата публікації: 31.08.2026

УДК 35.07:355.01

**ТРАНСФОРМАЦІЯ СТИЛІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ
ДОСВІД**

Гаврилов Ігор Олександрович,
студент 2 курсу освітнього ступеня «магістр»
освітньої програми «Публічне управління та адміністрування»
Навчально-наукового інституту
публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Запровадження воєнного стану в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації істотно змінило умови функціонування системи публічного управління. Необхідність невідкладного реагування на безпекові загрози, забезпечення безперервності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, мобілізації ресурсів і координації значної кількості суб'єктів зумовила посилення централізації, єдиноначальності та ролі директивних методів управління [2; 3; 4; 5]. Водночас запровадження особливого правового режиму не скасовує демократичної природи Української держави, а передбачені ним обмеження мають здійснюватися виключно на правових підставах і в установлених законом межах [1; 2; 3]. Тому прийняття управлінських рішень навіть за надзвичайно складних обставин повинно поєднувати оперативність із дотриманням принципів законності, обґрунтованості, підзвітності та відповідальності публічної влади.

За таких умов особливої актуальності набуває вибір стилю публічного управління, здатного забезпечити необхідну швидкість прийняття і виконання рішень без не виправданого обмеження демократичних засад врядування. При

цьому авторитарний стиль у межах цього дослідження розглядається не як характеристика політичного режиму, а як директивна модель управлінської поведінки, що передбачає концентрацію повноважень, одноосібність прийняття рішень, вертикальну комунікацію та посилений контроль за їх виконанням. Демократичному стилю, своєю чергою, властиві колегіальність, делегування повноважень, горизонтальна взаємодія, залучення виконавців і функціонування механізмів зворотного зв'язку [8; 9]. Тривалі процедури погодження та широке обговорення можуть ускладнювати реагування на безпосередню загрозу, тоді як надмірна концентрація повноважень і тривале застосування виключно директивних методів здатні знижувати обґрунтованість рішень, послаблювати інституційну ініціативу та суспільну довіру [4; 5; 8; 9]. Отже, наукова проблема полягає не у визначенні одного універсально ефективного стилю, а в пошуку обґрунтованого співвідношення директивних і партисипативних методів залежно від характеру завдання, рівня загрози та фази кризової ситуації.

З огляду на зазначене метою дослідження є визначення особливостей трансформації стилів публічного управління в умовах воєнного стану та обґрунтування необхідності їх ситуаційного поєднання з урахуванням українського й зарубіжного досвіду кризового управління. Українська практика засвідчує одночасне посилення виконавчої вертикалі та збереження спроможності місцевого самоврядування і територіальних громад брати участь у подоланні наслідків війни [4–7]. Зарубіжні емпіричні дослідження показують, що результативність директивної або партисипативної поведінки керівника залежить від характеру кризової ситуації, ступеня визначеності завдання та фази управлінського процесу [8; 9]. Відповідно, ефективність застосування певного стилю доцільно оцінювати не лише за швидкістю прийняття рішення, а

й за його якістю, законністю, виконуваністю, рівнем довіри до суб'єкта управління та здатністю системи своєчасно коригувати власні дії.

У наукових дослідженнях функціонування публічної влади України в умовах воєнного стану посилення централізації розглядається як закономірна реакція управлінської системи на зростання рівня небезпеки, дефіцит часу та необхідність забезпечення узгодженого виконання рішень [4; 5]. Директивний стиль за таких обставин дає змогу скоротити тривалість управлінського циклу, чітко розподілити повноваження, визначити персональну відповідальність і посилити контроль за реалізацією прийнятих рішень. Водночас аналіз моделей публічного управління в умовах воєнного стану свідчить, що перспективним є не виключно централізований підхід, а поєднання централізованого прийняття стратегічних рішень із можливістю їх адаптації та виконання на відповідному рівні управління [5]. Отже, директивність підвищує ефективність лише тоді, коли відповідає характеру загрози, має визначені функціональні межі та не перешкоджає надходженню інформації від виконавців.

Український досвід також засвідчує, що збереження горизонтальної взаємодії та місцевої ініціативи не суперечить потребі в централізованій координації. Попри посилення виконавчої вертикалі в умовах воєнного стану, органи місцевого самоврядування зберегли спроможність виконувати значну частину своїх функцій, реагувати на локальні виклики та забезпечувати потреби населення [6]. Під час вирішення проблем, пов'язаних із внутрішнім переміщенням населення, важливого значення набула взаємодія органів публічної влади з громадськими організаціями, волонтерськими мережами та іншими місцевими суб'єктами [7]. Така практика демонструє, що демократичні й партисипативні методи в умовах війни не втрачають свого значення, а виконують іншу функцію: забезпечують надходження інформації з місць,

урахування реальних потреб населення, адаптацію рішень та залучення додаткових суспільних ресурсів.

Доцільність ситуаційного поєднання стилів підтверджується і результатами зарубіжних емпіричних досліджень кризового управління. К. Пост та співавтори встановили, що партисипативна поведінка керівника сприяє підвищенню точності рішень у незнайомих кризових ситуаціях, коли для розуміння проблеми необхідне використання розподілених між учасниками знань. Натомість у знайомих кризових ситуаціях директивна поведінка забезпечує вищу швидкість і точність прийняття рішень завдяки чіткому керівництву та скороченню часу на узгодження [8]. Отримані результати свідчать, що критерієм вибору стилю має бути не лише гострота загрози, а й ступінь структурованості завдання: за наявності відомого алгоритму реагування перевагу може мати директивний стиль, тоді як нова, складна або недостатньо визначена проблема потребує ширшого залучення учасників до вироблення рішення. Важливим для визначення співвідношення стилів є також розмежування фаз кризового управління. Ф. Розінг, Д. Боер і К. Буенгелер на підставі сценарного експерименту за участю 125 осіб та опитування 165 пожежників установили, що під час фази безпосередніх дій авторитарне керівництво формує вищий рівень довіри до керівника завдяки сприйняттю його професійної спроможності швидко організувати роботу команди. Натомість у перехідній фазі, яка охоплює аналіз виконаних дій, обговорення результатів, планування і визначення наступних завдань, демократичне керівництво сприяє зміцненню довіри через відкритість керівника та врахування позицій учасників [9]. Хоча це дослідження проведене на рівні кризових команд, його результати можуть бути використані для пояснення загальної логіки зміни управлінської поведінки: безпосереднє реагування потребує чітких розпоряджень і єдності

керівництва, тоді як підготовка та оцінювання рішень – залучення фахівців, обміну інформацією і колегіального обговорення.

Зіставлення українського та зарубіжного досвіду дає підстави визначити три основні критерії вибору стилю публічного управління. Першим є терміновість: чим менше часу залишається для реагування, тим більш виправданим є застосування директивних методів. Другим критерієм виступає визначеність завдання: за наявності нормативно встановленого або попередньо відпрацьованого алгоритму одноосібне рішення може забезпечувати необхідну швидкість, тоді як нова й складна проблема потребує залучення різних суб'єктів та об'єднання їхніх знань [8]. Третім критерієм є фаза управлінського процесу: під час виконання невідкладних заходів доцільним є посилення єдиноначальності, а на етапах аналізу, планування, відновлення та коригування рішень – розширення партисипативних механізмів [9]. Отже, один і той самий орган публічної влади може обґрунтовано застосовувати різні стилі залежно від конкретного завдання, не змінюючи при цьому демократичних засад свого функціонування.

Таким чином, зіставлення українського та зарубіжного досвіду засвідчує, що трансформація стилів публічного управління в умовах воєнного стану полягає не у повній заміні демократичного стилю авторитарним, а в ситуаційній зміні співвідношення директивних і партисипативних методів. Основними критеріями вибору стилю є терміновість реагування, ступінь визначеності управлінського завдання та фаза кризового процесу. У період безпосередньої загрози й виконання невідкладних заходів ефективність забезпечується переважно завдяки централізації, єдиноначальності та чіткому контролю, тоді як на етапах аналізу, планування, коригування та відновлення зростає значення колегіальності, горизонтальної взаємодії й зворотного зв'язку.

Отже, оптимальний баланс демократичного та авторитарного стилів публічного управління не є сталою пропорцією або механічним поєднанням окремих методів. Його зміст полягає у здатності системи своєчасно переходити від партисипативного обговорення до директивного виконання та повертатися до відкритого оцінювання результатів після завершення невідкладної фази. При цьому переважання директивного стилю не повинно усувати законність, визначеність компетенції, персональну відповідальність і можливість подальшого контролю, а застосування демократичного стилю – розмивати відповідальність уповноваженого керівника за остаточне рішення. Таке ситуаційне поєднання стилів виступає чинником підвищення оперативності, якості, виконуваності та суспільної легітимності управлінських рішень, а отже – ефективності публічного управління в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 28.08.2026).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 28.08.2026).
3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 28.08.2026).
4. Їжа М. М., Курносенко Л. В. Публічне управління в умовах викликів воєнного стану. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2023. № 19. С. 11–30. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/1146> (дата звернення: 28.08.2026).

5. Круглов В. В. Моделі ефективного публічного управління в умовах воєнного стану. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2024. № 10. С. 64–73. URL: https://www.researchgate.net/publication/387960150_MODELI_EFEKTIVNOGO_PUBLICNOGO_UPRAVLINNA_V_UMOVAH_VOENNOGO_STANU (дата звернення: 28.08.2026).
6. Rabinovych M., Brik T., Darkovich A., Hatsko V., Savisko M. Ukrainian Decentralization under Martial Law: Challenges for Regional and Local Self-Governance. *Post-Soviet Affairs*. 2025. Vol. 41, No. 5. P. 411–435. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1060586X.2025.2520167> (дата звернення: 28.08.2026).
7. Keudel O., Huss O. Polycentric Crisis Response and Societal Resilience: How Local Communities Address Internal Displacement in Ukraine Due to the Russian Full-Scale Invasion. *Post-Soviet Affairs*. 2025. Vol. 41, No. 5. P. 436–458. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1060586X.2025.2480529#d1e135> (дата звернення: 28.08.2026).
8. Post C., De Smet H., Uitdewilligen S., Schreurs B., Leysen J. Participative or Directive Leadership Behaviors for Decision-Making in Crisis Management Teams? *Small Group Research*. 2022. Vol. 53, No. 5. P. 692–724. URL: https://www.researchgate.net/publication/360145699_Participative_or_Directive_Leadership_Behaviors_for_Decision-Making_in_Crisis_Management_Teams (дата звернення: 28.08.2026).
9. Rosing F., Boer D., Buengeler C. When Timing Is Key: How Autocratic and Democratic Leadership Relate to Follower Trust in Emergency Contexts. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. Article 904605. URL:

<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9382123/pdf/fpsyg-13-904605.pdf> (дата звернення: 28.08.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.08.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 30.08.2026

Дата публікації: 31.08.2026

© Гаврилов І.О., 2026

УДК 351.77:364:355.1-057.36(477)

**МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕХОДУ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ, ЗВІЛЬНЕНИХ
ЗА СТАНОМ ЗДОРОВ'Я, ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ДО ЦИВІЛЬНОГО
ЖИТТЯ: ІНСТИТУЦІЙНІ БАР'ЄРИ ТА БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ
СУПРОВОДУ**

Гаврилова Наталія Сергіївна,
студентка 2 курсу освітнього ступеня «магістр»
освітньої програми «Публічне управління та адміністрування»
Навчально-наукового інституту публічного управління
та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0009-0002-3111-3342

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України спричинила масштабні безпекові, соціальні та управлінські виклики й зумовила трансформацію механізмів публічного управління у сферах національної безпеки, охорони здоров'я та соціального захисту. Одним із напрямів такої трансформації є формування організаційних засад повернення військовослужбовців Збройних Сил України (ЗС України) від військової служби до цивільного життя. Цей перехід не обмежується виданням наказу про звільнення та виключенням військовослужбовця зі списків особового складу, а охоплює сукупність послідовних управлінських рішень і адміністративних процедур, пов'язаних із реалізацією прав особи у сферах охорони здоров'я, соціального захисту, зайнятості, отримання публічних послуг і передбачених законодавством гарантій. Стратегічне значення цього напрямку державної

політики підтверджується схваленням Стратегії формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року [8].

Особливої уваги потребує перехід військовослужбовців ЗС України, звільнених за станом здоров'я. У таких випадках припинення військової служби може не збігатися в часі із завершенням лікування, реабілітації, оцінювання повсякденного функціонування особи та оформленням необхідних документів. Подальша послідовність адміністративних процедур залежить від підстави звільнення, постанови військово-лікарської комісії, установленого причинного зв'язку поранення, травми, каліцтва або захворювання, а також факту встановлення інвалідності [2; 4; 5]. Водночас звільнення за станом здоров'я саме по собі не означає автоматичного набуття статусу ветерана війни, тому обсяг прав і гарантій та коло залучених суб'єктів можуть відрізнятися [2; 3].

За таких умов перехід військовослужбовця, звільненого за станом здоров'я, набуває ознак міжвідомчого процесу публічного управління. У його забезпеченні в межах визначених повноважень беруть участь суб'єкти системи Міністерства оборони України (МОУ), Міністерство охорони здоров'я (МОЗ) України, Міністерство у справах ветеранів України (Мінветеранів), Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України (Мінсоцполітики), інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, заклади та установи. Окремі організаційно-комунікаційні функції виконують служби супроводу військовослужбовців та членів їхніх сімей і фахівці із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб [6; 7]. Розподіл повноважень між зазначеними суб'єктами потребує узгодження їхніх рішень і дій, оскільки від цього залежать своєчасність оформлення звільнення, безперервність лікування та реабілітації, призначення соціальних виплат і послідовність переходу конкретної особи від військової служби до цивільного життя [7; 8].

Для визначення характеру міжвідомчої взаємодії під час переходу військовослужбовця від військової служби до цивільного життя необхідно враховувати відмінності між передбаченими законодавством підставами його звільнення за станом здоров'я. Статтею 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» передбачено, зокрема, звільнення на підставі постанови військово-лікарської комісії про непридатність до військової служби або про тимчасову непридатність до військової служби з переоглядом через 6–12 місяців [2]. Військово-лікарські комісії (ВЛК) можуть утворюватися як у військових, так і в державних та комунальних закладах охорони здоров'я. Водночас порядок прийняття й оформлення їхніх постанов регулюється Положенням про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України, затвердженим наказом Міністерства оборони України від 14 серпня 2008 року № 402. Постанова про непридатність до військової служби оформлюється свідоцтвом про хворобу та підлягає затвердженню відповідною штатною військово-лікарською комісією [4].

Іншою передбаченою законом підставою є наявність інвалідності, якщо військовослужбовець не висловив бажання продовжувати військову службу [2]. Рішення про встановлення інвалідності приймається експертною командою з оцінювання повсякденного функціонування особи (ЕКОПФО) у межах процедури, організацію якої забезпечує МОЗ України [5]. Надалі ухвалене рішення використовується уповноваженими суб'єктами системи Міністерства оборони України для оформлення звільнення військовослужбовця.

Таким чином, розглянуті підстави звільнення за станом здоров'я встановлюються за різними адміністративними процедурами, але реалізуються через кадрові рішення в системі МОУ. Це надає переходу військовослужбовця

від військової служби до цивільного життя міжвідомчого характеру та потребує узгодженої послідовності дій залучених суб'єктів.

Адміністративний маршрут особи після звільнення визначається не лише підставою припинення військової служби, а й набутими нею правовими статусами, від яких залежить доступ до окремих державних гарантій, програм і послуг. Одним із них є статус ветерана війни. Відповідно до статті 4 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни та учасники війни [3]. Отже, факт проходження військової служби та подальшого звільнення, зокрема за станом здоров'я, сам по собі не означає автоматичного набуття статусу ветерана війни.

Зазначене розмежування має безпосереднє значення для публічного управління, оскільки від наявності встановленого законом правового статусу залежить доступ особи до окремих державних гарантій, програм і послуг. Зокрема, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2025 року № 1365 реалізується експериментальний проєкт щодо надання послуг з довготривалого медичного догляду, координатором якого визначено Міністерство у справах ветеранів України. Проєкт здійснюється спільно з Міністерством охорони здоров'я України та Національною службою здоров'я України (НСЗУ) і поширюється на учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни, які відповідають установленим критеріям [9]. Водночас сам факт звільнення військовослужбовця за станом здоров'я не є достатньою підставою для участі в такому проєкті. За відсутності відповідного статусу особа реалізує свої права на загальних підставах або відповідно до інших набутих нею правових статусів. Отже, статусна диференціація визначає не лише

доступні особі заходи, а й коло суб'єктів, які можуть залучатися до її супроводу на різних етапах переходу від військової служби до цивільного життя.

На етапі проходження військової служби та підготовки до звільнення організаційні функції щодо військовослужбовців, насамперед тих, які отримали поранення, контузії, травми, каліцтва або захворювання, виконує служба супроводу військовослужбовців та членів їхніх сімей у системі Міністерства оборони України. До її завдань належать підтримання комунікації з військовослужбовцями, сприяння в оформленні необхідних документів, а також консультування осіб, які звільняються за станом здоров'я, щодо можливостей отримання психологічної та правничої допомоги, соціальної і професійної адаптації в межах їх переходу від військової служби до цивільного життя [6]. Діяльність служби супроводу розпочинається ще до припинення військової служби, тоді як подальше організаційне сприяння визначеним законодавством категоріям осіб може здійснюватися іншими суб'єктами.

Надалі відповідні функції виконують фахівці із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб, діяльність яких регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2024 року № 881. До визначеного нею кола отримувачів підтримки належать ветерани війни, окремі військовослужбовці та представники інших передбачених Порядком категорій, які проходять лікування і реабілітацію після участі в бойових діях та ще не отримали статусу учасника бойових дій або особи з інвалідністю внаслідок війни, інші демобілізовані особи, а також члени сімей визначених категорій осіб [1]. Фахівці із супроводу сприяють організаційному вирішенню питань надання правової, соціальної та психологічної допомоги, публічних, медичних, реабілітаційних, освітніх та інших послуг. Їхня взаємодія з уповноваженими органами спрямована на забезпечення узгодженості дій у процесі надання відповідних послуг [1].

Водночас установлене Порядком коло отримувачів не дає підстав автоматично поширювати такий супровід на кожного військовослужбовця, звільненого за станом здоров'я, лише на підставі факту його звільнення.

Алгоритм організаційної та інформаційної взаємодії між фахівцями із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб і службами супроводу в системі Міністерства оборони України визначено спільним наказом Мінветеранів та МОУ від 3 червня 2026 року № 701/205 [7]. Отже, чинне нормативно-правове регулювання визначає суб'єктів супроводу, напрями їхньої діяльності та порядок взаємодії між ними. Водночас установлені процедури поширюються на визначені законодавством категорії осіб та окремі етапи переходу від військової служби до цивільного життя, але не утворюють єдиної послідовності управлінських дій щодо всіх військовослужбовців ЗС України, звільнених за станом здоров'я. З позицій публічного управління це зумовлює необхідність подальшого узгодження організаційних процедур з урахуванням підстави звільнення, набутого особою правового статусу та її подальших потреб.

Проведений аналіз засвідчив, що перехід військовослужбовця Збройних Сил України, звільненого за станом здоров'я, від військової служби до цивільного життя є комплексним міжвідомчим процесом, який перебуває на перетині державної політики у сферах національної безпеки, охорони здоров'я, соціального захисту та ветеранської політики. Його інституційна архітектура охоплює Міністерство оборони України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство у справах ветеранів України, Національну службу здоров'я України, органи соціального захисту населення та інших уповноважених суб'єктів. Чинне нормативно-правове регулювання визначає їхні окремі повноваження, процедури та напрями взаємодії, однак зберігається

фрагментація відповідальності за послідовність переходу конкретної особи. Узгодження організаційно-управлінських механізмів має забезпечувати своєчасне оформлення звільнення, безперервність лікування і реабілітації, набуття передбачених законодавством статусів та реалізацію належних особі соціальних гарантій.

Особливого значення набуває недопущення часового розриву між припиненням грошового забезпечення військовослужбовця та призначенням пенсійних або інших соціальних виплат після звільнення зі служби. Ризик виникнення такого розриву може посилюватися через послідовне проходження процедур формування, передавання та перевірки документів, до яких залучаються територіальні центри комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП), органи Пенсійного фонду України, органи соціального захисту населення та інші уповноважені суб'єкти. Йдеться не про неналежне виконання повноважень окремим органом, а про недостатню синхронізацію процедур, строки завершення яких можуть не збігатися з датою припинення військової служби. Частина осіб, звільнених за станом здоров'я, продовжує лікування або реабілітацію, не може одразу повернутися до трудової діяльності чи потребує професійної перепідготовки й адаптації. За наявності стійких обмежень життєдіяльності можливість подальшого працевлаштування може бути істотно обмеженою. Тому результативність міжвідомчої взаємодії має оцінюватися не лише за належним кадровим оформленням звільнення, а й за своєчасністю передавання документів, призначення виплат, продовження лікування і реабілітації, отримання соціальних послуг та сприяння у професійній адаптації особи.

Перспективним напрямом подальших досліджень є також вивчення та вдосконалення інформаційно-комунікаційного механізму взаємодії між

Міністерством оборони України та Міністерством охорони здоров'я України. Уповноважені медичні працівники в системі Міністерства оборони України через інформаційно-комунікаційну систему «Медична інформаційна система Збройних Сил України» (ІКС «МІС ЗСУ») можуть ознайомлюватися з медичними записами про лікування військовослужбовця, внесеними цивільними закладами охорони здоров'я до електронної системи охорони здоров'я (ЕСОЗ) [4]. Водночас медичні працівники закладів охорони здоров'я, які не належать до системи Міністерства оборони України, не мають доступу до відомостей, що зберігаються виключно в ІКС «МІС ЗСУ». Така асиметричність інформаційної взаємодії зумовлена різним функціональним призначенням відповідних систем і необхідністю захисту інформації, яка обробляється у військовому інформаційному середовищі. За відсутності регламентованого передавання необхідних відомостей у зворотному напрямі частина інформації продовжує передаватися у формі паперових виписок, результатів обстежень та інших документів. Це посилює фрагментарність медичних даних і створює ризик втрати відомостей про проведене лікування, призначення та подальші потреби військовослужбовця після звільнення.

Подальшого вивчення потребують нормативні, організаційні й технічні можливості запровадження стандартизованого електронного витягу з ІКС «МІС ЗСУ», визначення переліку відомостей, які можуть передаватися уповноваженим суб'єктам поза системою Міністерства оборони України, а також установлення розмежованих рівнів доступу, строків передавання даних і відповідальних за це суб'єктів. Окремого опрацювання потребує питання щодо можливості та допустимого обсягу відображення таких відомостей в ЕСОЗ. Йдеться не про створення єдиної бази з необмеженим доступом, а про забезпечення сумісності відповідних інформаційних систем і формування

захищеного порядку обміну необхідними медичними відомостями. Такий підхід може сприяти збереженню інформаційної наступності та своєчасному продовженню лікування і реабілітації військовослужбовця після звільнення. Вирішення зазначених питань є складовою цифрової та інституційної трансформації української держави, спрямованої на підвищення узгодженості дій органів публічної влади та забезпечення безперервної реалізації прав осіб, які захищали незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України.

Список використаних джерел:

1. Карпа М.І., Паєнок А.В. Особливості реформування медико-соціального забезпечення ветеранів війни в контексті вдосконалення державної ветеранської політики України. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2024. № 7. С. 74–82. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-74-82> (дата звернення: 28.08.2026).
2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення: 28.08.2026).
3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 р. № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12> (дата звернення: 28.08.2026).
4. Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України: наказ Міністерства оборони України від 14 серпня 2008 р. № 402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08> (дата звернення: 28.08.2026).
5. Деякі питання запровадження оцінювання повсякденного функціонування особи: постанова Кабінету Міністрів України від 15 листопада

2024 р. № 1338. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2024-п> (дата звернення: 28.08.2026).

6. Про затвердження Положення про службу супроводу військовослужбовців та членів їх сімей в системі Міністерства оборони України: наказ Міністерства оборони України від 29 січня 2025 р. № 59. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0213-25> (дата звернення: 28.08.2026).

7. Про затвердження Порядку взаємодії фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб і служб супроводу військовослужбовців та членів їх сімей в системі Міністерства оборони України: наказ Міністерства у справах ветеранів України, Міністерства оборони України від 3 червня 2026 р. № 701/205. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0852-26> (дата звернення: 28.08.2026).

8. Про схвалення Стратегії формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1350-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1350-2024-р> (дата звернення: 28.08.2026).

9. Деякі питання реалізації експериментального проєкту щодо надання послуг з довготривалого медичного догляду окремим категоріям осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України: постанова Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2025 р. № 1365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1365-2025-п> (дата звернення: 28.08.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.08.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 29.08.2026

Дата публікації: 31.08.2026

УДК 342.7:004

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН У ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Крегул Іван Іванович,
доктор філософії у галузі права

Цифровізація суспільних відносин істотно змінює середовище реалізації конституційних прав і свобод людини. Персональні дані, цифрова ідентичність, алгоритмічне прийняття рішень, штучний інтелект, автоматизоване профілювання, електронні публічні послуги та цифрові комунікації дедалі частіше опосередковують взаємодію особи з державою. За цих умов конституційні гарантії приватності, рівності, свободи вираження поглядів, доступу до інформації та ефективного захисту потребують осмислення з урахуванням технологічної природи сучасних втручань.

Конституція України закріплює фундаментальну основу охорони приватної сфери особи. Відповідно до ст. 32 Основного Закону не допускається збирання, зберігання, використання і поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, за винятком випадків, визначених законом [1]. Цифрове середовище суттєво ускладнює практичну реалізацію цієї гарантії, оскільки обробка інформації дедалі частіше відбувається автоматизовано, у значних обсягах та із застосуванням алгоритмічних моделей, функціонування яких може залишатися непрозорим для особи.

Мета дослідження полягає у визначенні основних викликів, які цифрова трансформація створює для сучасного конституційного права, та окресленні перспектив удосконалення юридичних гарантій захисту прав громадян у цифровому середовищі.

Цифрова епоха змінює сам характер втручання у сферу конституційно захищених прав. Якщо традиційна модель конституційного захисту переважно орієнтувалася на юридично визначену дію державного органу, сучасні технології створюють ситуації, коли істотні для особи наслідки можуть формуватися внаслідок автоматизованої обробки значних масивів інформації. Алгоритм здатний впливати на доступ до послуги, визначати пріоритетність звернення, здійснювати профілювання або формувати оцінку поведінки людини. За таких обставин предметом конституційно-правового контролю має бути як остаточне рішення, так і процедура його технологічного формування.

Особливої ваги набуває право на захист персональних даних. Закон України «Про захист персональних даних» спрямований на охорону основоположних прав і свобод людини у зв'язку з обробкою інформації про неї [2]. Проте масштабна цифровізація публічного управління вимагає переходу від формального дотримання правил обробки даних до системи превентивних гарантій. Йдеться про мінімізацію обсягу даних, визначеність мети їх використання, обмеження строків зберігання, інформаційну безпеку, можливість особи встановити джерело отримання інформації та ефективно оскаржити неправомірне використання своїх даних.

Європейський досвід у цій частині формує значно ширшу модель правового захисту. Загальний регламент Європейського Союзу про захист даних (GDPR) передбачає спеціальні гарантії щодо автоматизованого прийняття індивідуальних рішень, включаючи профілювання. Стаття 22 GDPR закріплює право особи за визначених умов не підлягати рішенню, заснованому виключно на автоматизованій обробці, якщо воно породжує юридичні наслідки або істотно впливає на неї [3]. Важливого значення набувають право на людське

втручання, можливість висловити власну позицію та оскаржити автоматизоване рішення.

У площині конституційного права ці положення наближають нас до формування самостійної процесуальної гарантії – права особи на людський контроль над юридично значущим алгоритмічним рішенням. Орган публічної влади не повинен звільнятися від конституційної відповідальності через те, що фактична оцінка обставин була здійснена програмним комплексом. Алгоритмічний характер процедури не може усувати обов’язок мотивувати рішення, забезпечувати його перевірюваність та створювати реальну можливість оскарження. Ще складнішою є проблема застосування систем штучного інтелекту. Регламент Європейського Союзу 2024/1689 про штучний інтелект ґрунтується на ризик-орієнтованій моделі регулювання та встановлює посилені вимоги до систем, використання яких може створювати істотні ризики для основоположних прав [4]. Для конституційної доктрини цінність цієї моделі полягає у перенесенні акценту з реагування на вже заподіяне порушення на попередню оцінку правових ризиків технології.

Окрему групу проблем становить цифрове спостереження. Технологічна можливість накопичувати та аналізувати великі масиви комунікаційних даних посилює ризик непропорційного втручання у приватне життя. У справі «Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom» Велика палата Європейського суду з прав людини наголосила на необхідності комплексних гарантій протягом усього процесу масового перехоплення комунікацій, включаючи незалежну авторизацію та належний контроль [5]. Відтак, технологічні можливості держави самі по собі не можуть становити достатньої юридичної підстави для розширення масштабів втручання у приватність.

Важливим стандартом у досліджуваній сфері залишається і Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та її модернізована модель Конвенція 108+. Її оновлення було безпосередньо пов'язане з новими викликами інформаційних і комунікаційних технологій та необхідністю посилення механізмів реалізації принципів захисту даних [6].

На наше переконання, перспективний розвиток конституційного законодавства України в цифровій сфері доцільно пов'язувати з декількома взаємопов'язаними напрямками. Передусім потребує нормативного закріплення підвищений стандарт прозорості алгоритмічних систем, які використовуються органами публічної влади. Особа повинна мати можливість з'ясувати, чи використовувався алгоритм під час прийняття рішення щодо неї, які категорії даних були враховані та яким чином можна вимагати перегляду результату людиною. Не менш важливим є запровадження оцінювання впливу цифрових технологій на основоположні права до початку використання високоризикових систем у публічному секторі. Конституційна допустимість цифрового інструменту повинна визначатися не його технологічною ефективністю, а відповідністю принципам законності, необхідності, пропорційності, недискримінації та підконтрольності.

Цифрова трансформація актуалізує також питання позитивних обов'язків держави. Конституційний захист у цифровому середовищі вже не може обмежуватися заборонаю необґрунтованого втручання. Держава повинна створювати нормативні, інституційні та процесуальні механізми, здатні запобігати цифровій дискримінації, незаконному профілюванню, надмірному накопиченню персональних даних і прийняттю юридично значущих рішень без належного людського контролю [7].

Цифровізація не змінює фундаментальної природи конституційних прав, проте істотно трансформує способи їх здійснення та форми можливого порушення. У центрі сучасного конституціоналізму поступово постає проблема збереження автономії особи в середовищі, де значна частина суспільно значущих процесів опосередковується даними та алгоритмами. Розвиток конституційно-правового механізму захисту громадян доцільно пов'язувати із гарантіями алгоритмічної прозорості, правом на людський перегляд автоматизованого рішення, превентивним оцінюванням впливу цифрових систем на основоположні права, незалежним контролем за використанням технологій органами публічної влади та приведенням українського законодавства у відповідність із сучасними європейськими стандартами. Людина повинна залишатися центральним суб'єктом цифрової трансформації, а технологічна ефективність – оцінюватися крізь призму конституційної цінності людської гідності, свободи та автономії.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 27.08.2026).
2. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 27.08.2026).
3. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 (General Data Protection Regulation). Official Journal of the European Union. 2016. L 119. P. 1–88. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> (дата звернення: 27.08.2026).

4. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). *Official Journal of the European Union*. 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj> (дата звернення: 27.08.2026).

5. Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom [GC], applications nos. 58170/13, 62322/14 and 24960/15 : judgment of 25 May 2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/html/body?id=001-210077&library=ECHR> (дата звернення: 27.08.2026).

6. Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (Convention 108); Protocol amending the Convention (Convention 108+). Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/data-protection/convention108-and-protocol> (дата звернення: 27.08.2026).

7. Berch, V., Lankevych, A., Naturkach, R., Bysaha, Y., & Prodan, V. (2024). The role of digital technologies in building an inclusive and transparent society: an analysis of the legal mechanisms of democratic governance. *Amazonia Investiga*. № 13(79). P.177-188. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2024.79.07.14> (дата звернення: 27.08.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.08.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 29.08.2026

Дата публікації: 31.08.2026

УДК 004.056:351

ФІШИНГ ЯК ЗАГРОЗА КІБЕРБЕЗПЕЦІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Марушка Мелінда Тарасівна,

студентка 3 курсу,

юридичного факультету

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ORCID: 0009-0006-0631-4707

Цифровізація діяльності органів державної влади зумовлює зростання ролі інформаційно-комунікаційних технологій у забезпеченні належного виконання державних функцій. Проте, розширення використання цифрових ресурсів супроводжується появою нових кіберзагроз, здатних порушити стабільність функціонування державних інституцій та безпеку інформації. На сьогодні кібербезпека стала важливою складовою безперервної роботи органів державної влади, оскільки дедалі частіше вони піддаються кібератакам. Небезпека атак на системи електронного документообігу органів державної влади полягає в тому, що в них обробляється великий обсяг даних, зокрема і тих, які містять конфіденційну інформацію та мають обмежений доступ [1].

Серед всіх загроз кібербезпеці значну частину становлять соціально-інженерні, а саме фішинг, який ґрунтується на використанні методів психологічного впливу з метою спонукання користувача до вчинення певних дій, що створюють передумови для несанкціонованого доступу до інформаційних ресурсів, облікових записів або інформаційно-комунікаційних систем. Зазвичай фішинг поширюється через підозрілі сайти, повідомлення з посиланнями, телефонні дзвінки та електронну пошту [2]. Особливу небезпеку такі способи поширення фішингових атак становлять для органів державної

влади, оскільки їх працівники мають доступ до інформації з обмеженим доступом, службових облікових записів та інформаційно-комунікаційних систем, функціонування яких безпосередньо пов'язане із забезпеченням виконання державних функцій.

Небезпека для органів державної влади може проявлятися з двох сторін. Розсилання повідомлень зі шкідливими посиланнями може здійснюватися на електронну адресу органів державної влади, що створює загрозу стабільній роботі органів державної влади у випадку відкриття такого посилання урядовими працівниками. Унаслідок цього зловмисники можуть отримати несанкціонований доступ до службових облікових записів, інформаційно-комунікаційних систем та відомостей з обмеженим доступом та використати в подальшому скомпрометований пристрій як початкову точку для подальшого поширення кібератаки. Особливо небезпечним є те, що таке повідомлення може бути стилізоване під офіційну кореспонденцію, що підвищує ймовірність його відкриття працівником та ускладнює своєчасне виявлення загрози. Однак також шкідливість фішингу може проявлятися з іншого боку, коли відбувається розсилка шкідливої інформації начебто з офіційної урядової електронної адреси громадянам. такому випадку фішинг спрямовується не безпосередньо на працівників органів державної влади, а на громадян, при цьому для підвищення довіри до отриманого повідомлення зловмисники використовують атрибути державного органу або імітують його офіційну електронну адресу. Це може створювати передумови для заволодіння персональними та фінансовими даними громадян, встановлення шкідливого програмного забезпечення на їхні пристрої або перенаправлення на підроблені інформаційні ресурси. Використання фішингових повідомлень, замаскованих під офіційну комунікацію державного органу, має ширші негативні наслідки,

оскільки здатне завдати шкоди його діловій репутації та знизити рівень довіри громадян до електронних державних сервісів.

З-поміж різних видів фішингу вирізняється такий вид як фрамінг або ж клонування сайтів, адже він полягає у підробленні сайту. Тобто, сайт який зовні може виглядати як офіційний портал, може бути фактично створений з метою введення користувача в оману та отримання його конфіденційної інформації. Такий веб-ресурс може відтворювати дизайн, структуру, логотипи та інші візуальні елементи справжнього офіційного сайту, що ускладнює його відмежування від легітимного ресурсу. І тут важливо звертати увагу саме на посилання, оскільки у випадку, якщо воно має якусь незрозумілу назву чи закінчення (до прикладу урядові сайти повинні містити закінчення .gov.ua), це вже становить привід для того, щоб звернути увагу на використання такого сайту та введення інформації на такому веб-ресурсі. Для органів державної влади ця загроза є небезпечною, оскільки підроблення офіційних вебпорталів може використовуватися для заволодіння службовими обліковими даними, персональними даними громадян, платіжною інформацією або іншими відомостями з обмеженим доступом і при цьому викликатиме недовіру у громадян під час до органів державної влади [3].

Ефективність протидії таким загрозам значною мірою залежить не лише від рівня технічного захисту інформаційних систем, а й від належної організації кібергігієни, підготовки персоналу та формування відповідної системи організаційно-правових заходів із запобігання фішинговим атакам. Досить важливим є навчання працівників органів державної влади основам кібергігієни та формування у них належного рівня обізнаності щодо способів виявлення фішингових повідомлень і вебресурсів. Але важливо також інформувати суспільство про поширені способи здійснення фішингових атак та характерні

ознаки шахрайських повідомлень, особливо тих, що маскуються під офіційну комунікацію органів державної влади. Підвищення рівня цифрової та кібербезпекової обізнаності громадян дає змогу зменшити ймовірність їх залучення до фішингових схем, своєчасно виявляти підозрілі повідомлення та належним чином реагувати на потенційні кіберзагрози [2].

Отже, фішинг у контексті діяльності органів державної влади становить особливу небезпеку через здатність поєднувати технологічні та психологічні механізми впливу, використовуючи довіру працівників і громадян до офіційних цифрових ресурсів. Його наслідки можуть виходити за межі безпосереднього порушення інформаційної безпеки та створювати ризики для належного функціонування державного управління і суспільної довіри до державних інституцій. Важливо, щоб протидія фішингу розглядалася як складова загальної політики забезпечення кіберстійкості держави і формувалась система превентивних заходів, спрямованих на своєчасне виявлення, попередження та мінімізацію їх негативних наслідків.

Список використаних джерел:

1. Гришин В.В., Філіпова Л.Я. Значення заходів з кібербезпеки для систем електронного документообігу в органах державної влади. Культура, інформація, комунікація: міждисциплінарний діалог: матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Київ, 9-10 квітня 2026 р.). Київ : НАКККиМ, 2026. С. 193-195. URL: <https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6242/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84.%2009-10.04.2026.pdf#page=193>

2. Жмурко О. Соціальна інженерія як загроза кібербезпеці: методи запобігання та захисту. Вінницький національний технічний університет. С. 37-42. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/46187/151-%d0%a2%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%82%20%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%96-217-1-10-20241029.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
3. Головатюк К.В. Фішинг як загроза кібербезпеці. Передові технології в інформаційно-комунікаційній інженерії: матер. конф. (Одеса, 18 липня 2025 р.). Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2025. С.67-69. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/46e26f68-8d1a-4972-a36c-b4360299543e/content#page=66>

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.08.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 29.08.2026

Дата публікації: 31.08.2026

УДК 340.15(477.85)

**РОЗВИТОК ПРАВНИЧОЇ НАУКИ НА БУКОВИНІ:
ДО ІСТОРІЇ ПУБЛІКАЦІЇ ПРАЦІ С. ДНІСТРЯНСЬКОГО В
«АВСТРІЙСЬКІЙ СУДОВІЙ ГАЗЕТІ»**

Торончук Іван Желувич,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та
порівняльного правознавства
Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

Грекул-Ковалик Тетяна Анатоліївна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії права та прав людини
Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

Розвиток юридичної науки на Буковині в період перебування краю у складі Австро-Угорської монархії характеризувався поєднанням регіональної специфіки із загальноімперськими науковими тенденціями. Це створювало умови для активного залучення буковинських правників до європейського правничого дискурсу та водночас сприяло формуванню оригінальних доктринальних підходів до праворозуміння [1].

Одним із ключових чинників такого розвитку стала поява спеціалізованої правничої періодики, яка забезпечувала наукову комунікацію між практиками та науковцями. У цьому контексті особливе значення має діяльність першого правничого часопису Буковини – «Австрійської судової газети».

У 1904 р. на Буковині з ініціативи правників-практиків і науковців було започатковано «Австрійську судову газету» (Österreichische Richter-Zeitung), яка

стала першим спеціалізованим правничим періодичним виданням краю [4, с. 37–38]. Основною метою часопису було висвітлення актуальних проблем судової практики та нових доктринальних підходів як у масштабах Австро-Угорської монархії, так і в регіональному вимірі [2, с. 210].

З огляду на багатонаціональний склад населення імперії та Буковини зокрема, редакційна колегія ухвалила рішення видавати часопис німецькою мовою. Такий підхід забезпечував доступність матеріалів для широкого кола фахівців і сприяв інтеграції регіональної правничої думки в загальноєвропейський науковий простір. Праці, що мали значну наукову та доктринальну цінність і були створені іншими мовами, підлягали перекладу німецькою мовою та публікації на сторінках часопису.

Авторський склад «Австрійської судової газети» був представлений не лише правниками з різних частин Австро-Угорщини, а й закордонними дослідниками. Редакція активно співпрацювала з іншими фаховими правничими виданнями, зокрема з «Часописом правничим і економічним» та *Przegląd prawa i administracyi*, які були близькими за тематикою та науково-практичними інтересами правників краю.

Значний інтерес до соціальних аспектів дослідження права, характерний для буковинської правничої думки, значною мірою формувався під впливом ідей Євгена Ерліха. Саме в цьому доктринально-дослідницькому контексті у 1905 р. до співпраці з редакційною колегією «Австрійської судової газети» було залучено професора Станіслава Дністрянського – на той час професора Львівського університету та активного учасника правничого наукового життя імперії. Науково-практична проблематика його досліджень була особливо актуальною для буковинських правників у контексті австро-угорських реформ і правової специфіки окремих регіонів монархії.

За пропозицією буковинських правників С. Дністрянський погодився на переклад німецькою мовою своєї праці «Звичаєве право та соціальні зв'язки» з метою її публікації у часописі, що надало можливість правникам імперії ознайомитися з його доктринальними підходами до праворозуміння. З огляду на значний обсяг дослідження редакційна колегія ухвалила рішення публікувати його частинами в кількох номерах у міру здійснення перекладу.

Перша частина праці була опублікована в першому номері «Австрійської судової газети» від 10 січня 1905 р. [7, с. 5–17]. У примітці зазначалося, що робота перекладена з русинської мови для публікації в правничому часописі Буковини. Також наголошувалося, що спочатку вона була надрукована в журналі «Часопис правничий і економічний» (т. IV–V), а згодом – польською мовою в журналі *Przegląd prawa i administracyi* (т. XXIX) [7, с. 5; 3].

Друга частина дослідження була опублікована в третьому номері від 10 лютого 1905 р. [8, с. 67–76], третя – у п'ятому номері від 10 березня 1905 р. [9, с. 137–145], четверта й остання – у сьомому номері від 10 квітня 1905 р. [10, с. 201–208]. Показовим є те, що в окремих номерах публікації С. Дністрянського чергувалися з працями Є. Ерліха, що підкреслює спільність їхніх наукових підходів.

Поштовхом до написання цієї публікації стала недостатня дослідженість наукової співпраці С. Дністрянського з представниками інших правничих шкіл Австро-Угорської монархії, зокрема буковинської. Його взаємодія з буковинськими правниками як у науковій, так і в політико-адміністративній площині сприяла ширшому ознайомленню правничої спільноти імперії з науковим доробком ученого.

У сучасних дослідженнях наукової спадщини С. Дністрянського трапляються твердження про публікацію його праці «Звичаєве право та

соціальні зв'язки» в «Австрійській судовій газеті», що нібито видавалася у Відні та мала чернівецьку філію. Проте таке твердження не відповідає історичній дійсності.

«Австрійська судова газета» була заснована саме на Буковині та видавалася тут до 1907 р. Саме на сторінках цього часопису правники імперії мали змогу обговорювати актуальні проблеми австро-угорської юриспруденції та публікувати власні наукові міркування. Що стосується окремого видання праці «Звичаєве право та соціальні зв'язки» німецькою мовою у вигляді спеціальної відбитки, то, ймовірно, воно було здійснене вже після публікації матеріалу в часописі з ініціативи самого автора або зацікавлених науковців [5, с. 91; 6].

Отже, діяльність «Австрійської судової газети» відіграла важливу роль у розвитку правничої науки на Буковині та її інтеграції в загальноімперський і європейський науковий простір. Переклад і публікація праці С. Дністрянського німецькою мовою сприяли поширенню його доктринальних ідей серед правничої спільноти Австро-Угорщини та засвідчили високий рівень наукової комунікації в регіоні. Сподіваємося, що дана публікація ініціює нові дослідження науково-правничої спадщини С. Дністрянського.

Список використаних джерел:

1. Грекул-Ковалик Т. А., Торончук І. Ж. Буковина в контексті європейських правничих традицій Австро-Угорщини: до історії святкування Дня юриста. 8 жовтня 2025 р. URL: <https://law.chnu.edu.ua/bukovyna-v-konteksti-yevropeiskyykh-pravnychykh-tradytsii-avstro-uhorshchyny/> (дата звернення: 06.01.2026).
2. Грекул-Ковалик Т. А., Торончук І. Ж. Становлення Асоціації австрійських суддів у контексті «Австрійської судової газети» – першого правничого

часопису Буковини. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (31 жовтня 2025 р., м. Чернівці) / редкол. : О. В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2025. С. 209–216. URL: <https://dspace.chnu.edu.ua/items/6181f612-fef3-46d6-849d-b7aaef0b86bd> (дата звернення: 23.08.2026).

3. Дністрянський С. Звичаєве право - а соціальні звязки: причинки до пояснення § 10 австрійської книги законів цивільних. Часопись правнича і економічна. Львів : з друкарні Наукового товариства імені Шевченка, 1902. Рік 3. Т. 4-5. С. 1-42. Відомості про видання: URL: <https://archives.te.gov.ua/media/uploads/dnistrijansky.pdf> (дата звернення: 23.08.2026).

4. Крайній П. І., Торончук І. Ж. Наукові новели Ганса Гросса на озброєнні буковинських правників. IV Наукові читання пам'яті Ганса Гросса : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 9 грудня 2024 р.). Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. С. 37–42. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12115/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%20IV%20%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%93%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B0%20%D0%93%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B0.pdf> (дата звернення: 23.08.2026).

5. Список опублікованих праць академіка С. С. Дністрянського. Юридичні факти в системі правового регулювання : зб. наук. праць : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 листопада 2015 р.) / за заг. ред. Н. М. Пархоменко, М. М. Шумила, І. О. Ізарової. Київ : ВД «Дакор», 2015. С. 88–101.

URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi51/0039806.pdf> (дата звернення: 23.08.2026).

6. Dniestrzanski S. Das Gewohnheitsrecht und die sozialen Verbände. Sonderabdruck aus der Österreichische Richter-Zeitung. Czernowitz : Buchdruckerei «Gutenberg», 1905. 55 s. URL: [каталог Österreichische Nationalbibliothek](#) (дата звернення: 23.08.2026).

7. Dniestrzanski S. Das Gewohnheitsrecht und die sozialen Verbände. Österreichische Richter-Zeitung. Czernowitz : Czernowitzer Druckerei «Gutenberg», 1905. II Jahr. № 1 (10 Jänner). S. 5–17. URL: [каталог Österreichische Richter-Zeitung](#) (дата звернення: 23.08.2026).

8. Dniestrzanski S. Das Gewohnheitsrecht und die sozialen Verbände (Fortsetzung). Österreichische Richter-Zeitung. Czernowitz : Czernowitzer Druckerei «Gutenberg», 1905. II Jahr. № 3 (10 Februar). S. 67-76. URL: [каталог Österreichische Richter-Zeitung](#) (дата звернення: 23.08.2026).

9. Dniestrzanski S. Das Gewohnheitsrecht und die sozialen Verbände (Fortsetzung). Österreichische Richter-Zeitung. Czernowitz : Czernowitzer Druckerei «Gutenberg», 1905. II Jahr. № 5 (10 März). S. 135–145. URL: [каталог Österreichische Richter-Zeitung](#) (дата звернення: 23.08.2026).

10. Dniestrzanski S. Das Gewohnheitsrecht und die sozialen Verbände (Schluss). Österreichische Richter-Zeitung. Czernowitz : Czernowitzer Druckerei «Gutenberg», 1905. II Jahr. № 7 (10 April). S. 201–208. URL: [каталог Österreichische Richter-Zeitung](#) (дата звернення: 23.08.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.08.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 28.08.2026

Дата публікації: 31.08.2026

УДК 340.1:004.8

ТЕОРІЯ ПРАВА ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПОНЯТЬ І КАТЕГОРІЙ

Тюканкіна Єлизавета Сергіївна,
аспірантка Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Проникаючи у дедалі ширше коло сфер суспільного життя, поступово інтегруючись у процеси прийняття рішень, здійснення управлінських функцій, економічної діяльності, комунікації та інших форм суспільної взаємодії, технології штучного інтелекту (далі – ШІ) набувають характеру особливого системного впливу на ці відносини. За таких умов ШІ постає не лише як новий технологічний феномен, що потребує відповідного правового регулювання, а і як чинник, здатний поставити під сумнів усталені теоретико-правові конструкції та зумовити необхідність переосмислення фундаментальних понять і категорій теорії держави і права.

Специфіка та особливість такого впливу полягає передусім у тому, що сучасні системи ШІ, характеризуючись здатністю до автономного опрацювання інформації, навчання, генерування результатів чи висновків, адаптації до змінюваного середовища та, в окремих випадках, прийняття рішень без безпосереднього втручання та за відсутності контролю людини, дедалі складніше узгоджуються з класичними уявленнями, сформованими переважно на основі антропоцентричної парадигми права. Традиційні теоретико-правові поняття і категорії – зокрема «суб'єкт права», «об'єкт права», «правосуб'єктність», «юридична відповідальність», «правовідносини», «правозастосування», «механізм правового регулювання», «тлумачення права»

та деякі інші – історично вибудовувалися навколо людини як основного носія волі, свідомості, прав і обов’язків. Натомість технологічна автономність ІІІ актуалізує питання про достатність таких понять і категорій для опису та надання правового визначення новим формам технологічно опосередкованої поведінки.

У цьому контексті принципово важливо розглядати ІІІ не лише нове суспільно значуще явище, на яке може бути спрямований вплив правових норм, а і як чинник трансформації самого права та його понятійно-категоріального апарату. Мається на увазі не тільки необхідність розроблення нових нормативних підходів до регулювання технологій ІІІ, а можлива зміна теоретичних передумов, на яких ґрунтується розуміння низки фундаментальних правових понять.

Відтак вплив ІІІ на теорію права доцільно розглядати у ширшій перспективі – як процес, у межах якого технологічний розвиток стає каталізатором переосмислення онтологічних, функціональних та аксіологічних засад права. Питання полягає вже не виключно в тому, як право має регулювати ІІІ, а й у тому, чи здатний усталений понятійно-категоріальний апарат теорії права адекватно описувати правову реальність, у якій автономні системи набувають дедалі більшого функціонального значення та впливають на юридично значущі суспільні відносини. Саме ця обставина дозволяє поставити питання про потенційний парадигмальний характер впливу ІІІ на сучасну теорію права.

На можливість постановки наведеної гіпотези вказує передусім наявність у сучасній науковій думці активної та концептуально неоднорідної дискусії щодо правової природи ІІІ та можливих моделей його правового статусу. Показовим у цьому контексті є те, що розвиток технологій ІІІ актуалізував питання, які

раніше не становили самостійної проблеми для загальної теорії права, зокрема щодо можливості віднесення ІІІ до об'єктів або суб'єктів права, критеріїв правосуб'єктності, меж автономності у правовідносинах, а також можливості покладення на такі системи юридично значущих прав, обов'язків та відповідальності.

Сучасна наукова думка щодо визначення правової природи ІІІ та його правового статусу характеризується широким спектром доктринальних підходів – від обґрунтування необхідності застосування до ІІІ виключно теорії об'єкта права (правовідносин) і, відповідно, визнання його виключно об'єктом права (Мічурін Є. О.[1]; Якубівський І. Є. [2]; Попович Т. П. [3]) до обережних, але водночас концептуально сміливих припущень щодо перспектив визнання ІІІ суб'єктом права у майбутньому (Радутний О. Е. [4], Баранов О. А. [5], Wojtczak, S. [6]). Окремий напрям становлять підходи, за якими пропонується провести аналогію між ІІІ та юридичною особою та поширити на нього відповідну модель суб'єктності (Харитонов Є. О., Харитонova О. І. [7], Davies C. [8]). Водночас у межах наукової дискусії простежуються спроби подолати класичну дихотомію «об'єкт – суб'єкт права» шляхом пошуку проміжних або спеціальних правових конструкцій: від визнання ІІІ одночасно об'єктом і суб'єктом права (Тимошенко Є. А. [9], Стефанчук М. О. та ін. [10]) та концепції квазісуб'єкта права (Колодін Д. О., Батайлюк Д. Р. [11]) або обговоренням штучних (неприродних) суб'єктів права) як альтернативи з використанням елементів правосуб'єктності, встановлених для фізичних та юридичних осіб (Cerka P., Grigiene J., Sirbikyte G. [12] до пропозицій щодо запровадження спеціального статусу електронної (цифрової) особи (Грабовська О., Кармаза О. [13], Радутний О. Е. [4]).

Вбачається, що різноманітність запропонованих у науковій доктрині підходів зумовлена насамперед тим, що дослідження правової природи ІІІ крізь призму класичної дихотомії «об’єкт – суб’єкт права» виявляє в ньому певні властивості та характеристики, які не повною мірою відповідають усталеному змісту зазначених правових категорій. Так, обґрунтовуючи віднесення ІІІ до об’єктів права, науковці, зокрема, акцентують увагу на відсутності у нього волі та свідомості, здатності нести юридичну відповідальність, як традиційних ознак суб’єкта права. Водночас такий аргумент не є беззаперечним, оскільки аналогічні властивості відсутні у юридичної особи, яка, незважаючи на це, визнається самостійним суб’єктом права. Натомість прихильники надання ІІІ статусу суб’єкта права, а також дослідники, які пропонують запровадження для нього квазісуб’єктного або спеціального нового (авт. – можливо «третьої» складової на рівні із суб’єктом та об’єктом або перегляду змісту цих понять) правового статусу електронної особи, звертають увагу на такі властивості ІІІ, як автономність, непередбачуваність, здатність до самонавчання та змінюваність, здатність самостійно взаємодіяти з іншими суб’єктами, а також його потенційну здатність впливати на процес прийняття рішень чи власне автономно приймати рішення, що мають юридичне значення. Такі характеристики, своєю чергою, істотно відрізняють ІІІ від традиційного розуміння об’єкта права та зумовлюють необхідність переосмислення усталених підходів до визначення його правової природи.

І хоча Європейський Союз, вперше у світі нормативно врегулювавши питання ІІІ, відмовився від концепції «електронної особи», запропонованої до розробки резолюцією Європейського парламенту [14], як влучно зауважує Дубняк М.В., в Акті ЄС про ІІІ для правового визначення поняття «система штучного інтелекту» застосовано інтегральний підхід, який об’єднав

телеологічне, когнітивне та системне бачення змісту цього поняття, і який тим самим сформував новий рівень правового осмислення та став підґрунтям для посткласичного підходу щодо визначення правового об'єкта «не за природою речі, а за її функціональним впливом на суспільні відносини й ступенем автономності» [15].

Втім, як і подальша критика Акту ЄС про ШІ [16], так і розбіжність наукових позицій – від обґрунтування виключно об'єктної природи ШІ до концепцій його потенційної суб'єктності, квазісуб'єктності, «електронної особи» чи спеціального *sui generis* статусу – свідчить не лише про складність віднайти єдиний усталений підхід до визначення правової природи ШІ, а й про певну недостатність традиційного понятійно-категоріального інструментарію для його однозначної, так би мовити, правової кваліфікації. Саме тому зазначена дискусія може розглядатися як один із найбільш виразних індикаторів того, що вплив ШІ виходить за межі суто проблематики нормативно-правового регулювання та потенційно стосується фундаментальних засад понять і категорій сучасної теорії права.

Тісно пов'язаними з проблематикою визначення правової природи ШІ як об'єкта чи суб'єкта права є питання правосуб'єктності та юридичної відповідальності, які в умовах розвитку автономних технологій також потребують переосмислення на рівні загальнотеоретичної юриспруденції. Якщо традиційна модель правосуб'єктності ґрунтується на наявності у суб'єкта здатності набувати та здійснювати права й обов'язки, а також нести юридичну відповідальність за власні дії, то автономність і здатність ШІ генерувати результати, приймати рішення та здійснювати дії без безпосереднього втручання людини ставлять під сумнів достатність усталених критеріїв розмежування суб'єктів та об'єктів права.

Особливої складності набуває питання юридичної відповідальності за дії або рішення, згенеровані системами ШІ. У класичній моделі відповідальність передбачає можливість встановлення суб'єкта, якому може бути поставлено у вину певне діяння та на якого може бути покладено передбачені законом несприятливі наслідки. Натомість автономність ШІ породжує ситуації, у яких безпосередній причинно-наслідковий зв'язок між поведінкою людини та заподіяною шкодою може бути істотно ускладнений. Це актуалізує питання про те, хто саме має нести відповідальність: розробник, виробник, власник чи користувач системи, особа, яка здійснює її навчання або налаштування, чи, потенційно, сама система ШІ.

У цьому контексті позиції науковців варіюються від заперечення можливості покладення юридичної відповідальності безпосередньо на ШІ, виходячи з того, що його автономність сама по собі не зумовлює набуття статусу суб'єкта відповідальності (Gless S., Silverman E., Weigend Th. [17]), до обґрунтування перспектив визнання ШІ самостійним суб'єктом відповідальності [18] та пошуку спеціальних моделей її розподілу, оскільки ШІ ставить під питання не лише суб'єкта відповідальності, а й саму конструкцію причинності, вини, контролю та передбачуваності [19].

Так, А. Матіас стверджує, що «традиційні рамки визначення відповідальності не враховують сценарії, коли автономні навчальні машини перевищують можливості оператора або працюють несправно», а також, досліджуючи наслідки цього зсуву для суспільних норм та індивідуальної відповідальності, підкреслив «необхідність нових парадигм управління відповідальністю в технологічно розвинених контекстах» та прийшов до висновку про наявність так званого «розриву у відповідальності» (“responsibility

gar”) [20]. Серед українських науковців це підхід досліджують Денисюк С. та Кононенко В. [21].

Група науковців Б. Кастерс, Г. Ламанн, Б. Скотт розвивають цю концепцію «розриву відповідальності» до «перекриття відповідальності» (“liability overlaps”) і пропонують підхід розподіленої відповідальності за шкоду, завдану ШІ, залежно від контролю, впливу та можливості запобігти шкоді [22].

Окремим і показовим напрямом сучасної наукової дискусії, що викликала поява ШІ, є проблематика правової природи результатів, створених за допомогою технологій ШІ, зокрема текстів, зображень, відео та інших об’єктів. У цьому контексті науковці, дебатуючи з питань, чи може ШІ визнаватися автором, а згенерований ним результат – твором у правовому значенні, за аналогією дебатів і об’єктом та суб’єктом права, поділяються на тих, хто визнає твір виключно продуктом людської творчої діяльності, невід’ємної від людини [23; 24], та тих, хто або визнає правом ШІ бути автором [25], або хоча б обґрунтовує необхідність розрізнення таких «творів»-результатів за ступенем їх оригінальності чи достатності творчого внеску людини у їх створення [26-30].

Така проблематика виходить за межі суто авторсько-правового регулювання, актуалізуючи фундаментальні питання щодо змісту та меж понять «автор», «твір» і «творчість». Особливої гостроти вони набувають за відсутності достатнього творчого внеску людини, коли класична конструкція авторського права не дає однозначної відповіді щодо статусу результату, його автора та можливості набуття ним режиму об’єкта виключного права, і деяких вчених навіть змушує задуматися над обґрунтованістю застосування підходу «твір без автора» [31].

Подальше заглиблення у проблематику використання ШІ, особливо у діяльності держави та у сфері права, приводить до ще ширших теоретичних

питань. У такому випадку предметом дослідження стає вже не лише правовий статус конкретної технології або особливості її нормативного регулювання. Постає більш фундаментальне питання: яким чином ШІ впливає на саму теорію права та праворозуміння в цілому: чи йдеться лише про появу нового, складного об'єкта правового регулювання, для якого необхідно розробити спеціальні правила або, можливо, поширення технологій ШІ свідчить про початок більш масштабної трансформації, за якої змінюються самі теоретичні підстави розуміння права.

У цьому контексті видається доцільним поставити питання про можливість своєрідного цифрового або постмодерного повороту в теорії права. Якщо класичні та модерністські концепції права значною мірою будувалися навколо людини, її волі, свідомості, раціональності та здатності до відповідальної поведінки, то розвиток ШІ поступово формує нову реальність, у якій юридично значущі наслідки можуть породжуватися складною взаємодією людини, алгоритму, даних і цифрової інфраструктури. У такій системі стає дедалі складніше визначити єдиний центр прийняття рішення або єдиного суб'єкта, який повністю контролює процес. Правовідносини набувають більш складної структури, оскільки до традиційної моделі суб'єкт, об'єкт, дія, юридичний наслідок додається участь систем штучного інтелекту, при чому як у приватній (наприклад, смартконтракти, системи ШІ на робочому місці), так у публічній сфері суспільного життя (використання систем ШІ під час надання державних послуг, державного управління, впровадження у судочинство тощо). У зв'язку з цим вплив штучного інтелекту на теорію права може бути простежений також для наступних правових понять та категорій.

Насамперед, змінюється підхід до розуміння норми права. Так, у цифровому середовищі дедалі більшого значення набуває питання

співвідношення правової норми та алгоритму, на якому побудовані системи ШІ. Якщо норма права традиційно передбачає певну абстрактність, загальність і можливість тлумачення, то алгоритмічна система функціонує на основі формалізованих правил, математичних моделей і заданих параметрів. Унаслідок цього виникає питання про те, чи не формуються нові форми нормативності, у яких поведінка регулюється не лише юридичними нормами у класичному розумінні, а і архітектурою цифрових систем та алгоритмічними механізмами.

Так, Л. Солум розглядає можливість існування правових систем з ШІ, здатних генерувати, застосовувати та модифікувати правові норми, ставлячи питання про їх легітимність і сумісність із вимогами справедливості [32].

Внаслідок цифрової взаємодії норми права із системами ШІ, які через автоматичні алгоритми мають сприяти її практичному застосуванню реалізації, виникає так званий феномен алгоритмічної конкретизації правової норми. Зокрема, Н. Смуга, досліджуючи вплив алгоритмів ШІ та алгоритмічного регулювання на право, і принцип верховенства права в цілому, приводить приклад коли алгоритм став перешкодою для належної реалізації норми права, наводячи приклад масового перегляду призначення виплат по догляду за дитиною громадянам у Нідерландах [33]. Через технічне перетворення норми права у алгоритм програми ШІ, проблеми «чорної скриньки», відсутності підзвітності та складності контролю, передачі функцій з визначення порядку застосування норми права технічним (як правило приватним) розробникам, Н. Смуга вбачає загрозу з боку алгоритмічних систем ШІ для верховенства права та фактично сприяння таким чином верховенству закону та надмірного формалізму, що шкодитиме реалізації прав людей [33].

У свою чергу Т. Пікуль зазначає про необхідність переосмислення традиційних політико-правових концепцій до реалій алгоритмічного прийняття рішень та зміни під впливом ІІІ доктрини суверенітету і відповідальності [34].

Не менш важливим напрямком, який також цікавить сучасних науковців у дослідженні взаємодії штучного інтелекту з правом, є питання поняття правового тлумачення за допомогою штучного інтелекту та виникнення нового поняття – «генеративного тлумачення». Зокрема, вказане питання досліджується у працях Д. Хоффмана, Й. Арбеля [35], К. Николиної [36] та ін.

Таким чином, дослідження правової природи ІІІ поступово виходить за межі виключно прикладного питання про необхідність його нормативного регулювання. ІІІ стає своєрідним викликом для самої теорії права, оскільки його існування та функціонування хоча неможливо стверджувати, що руйнує традиційні теоретичні конструкції, а швидше – виявляє межі їх застосовності та вказує на необхідність їх подальшого розвитку відповідно до нової технологічної реальності. Вплив технологій ІІІ на теорію права проявляється насамперед у необхідності переосмислення таких фундаментальних теоретико-правових конструкцій, як суб'єкт і об'єкт права, правосуб'єктність, правоздатність, юридична відповідальність, норма права, механізм правового регулювання, правозастосування, тлумачення права та деякі інші.

Однак при цьому, постає питання про те, чи може трансформація понятійно-категоріального апарату теорії права, зумовлена розвитком та впровадженням технологій ІІІ, розглядатися не лише як етап цифровізації права, а як своєрідний «цифровий поворот» у постмодерній теорії права, що потенційно свідчить про формування нової методологічної парадигми її розвитку. Встановлення характеру, масштабів та меж таких трансформацій потребує подальшого системного теоретико-правового дослідження,

спрямованого на з'ясування того, чи йдеться виключно про адаптацію усталених правових понять і категорій до нових технологічних реалій, чи про якісне переосмислення їхньої онтологічної, функціональної та аксіологічної основи. Відповідь на це питання значною мірою залежатиме від подальшого розвитку технологій ШІ, характеру їхнього впливу на правову систему та поглиблення доктринальних досліджень процесів трансформації фундаментальних правових понять і категорій.

Список використаної літератури:

1. Мічурін Є. О. Правова природа штучного інтелекту. *Форум права*. 2020. Т. 64, № 5. С. 67–75. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4300624> (дата звернення: 28.08.2026).
2. Якубівський І. Є. Цивільно-правовий режим об'єктів, згенерованих штучним інтелектом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 1, № 82. С. 355–361. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.56> (дата звернення: 28.08.2026).
3. Попович Т. П. Правосуб'єктність штучного інтелекту: майбутнє чи ілюзія? *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 1, № 89. С. 144–149. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.18> (дата звернення: 28.08.2026).
4. Радутний О. Е. Штучний інтелект як суб'єкт злочину. *Інформація і право*. 2017. № 4(23). С. 106–115. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2017.4\(23\).273130](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2017.4(23).273130) (дата звернення: 28.08.2026).
5. Баранов О. А. Штучний інтелект і система права : монографія / ДНУ «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук

України». Київ ; Одеса : Фенікс, 2025. 296 с. ISBN 978-617-8430-56-6. URL: <https://db.ippi.org.ua/shtuchnii-intelekt-i-sistema-prava> (дата звернення: 28.08.2026).

6. Wojtczak S. Endowing Artificial Intelligence with legal subjectivity. *AI & Society*. 2022. Vol. 37, No. 1. P. 205–213. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00146-021-01147-7> (дата звернення: 28.08.2026).

7. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. До проблеми цивільної правосуб'єктності роботів. Інтернет речей: проблеми правового регулювання та впровадження : матеріали II наук.-практ. конф., м. Київ, 29 листоп. 2018 р. / упоряд. В. М. Фурашев, С. О. Дорогих. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2018. С. 42–46. URL: <https://fsp.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/10/ipp29112018.pdf> (дата звернення: 28.08.2026).

8. Davies C. An evolutionary step in intellectual property rights – Artificial intelligence and intellectual property. *Computer Law & Security Review*. 2011. Vol. 27, No. 6. P. 601–619. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2011.09.006> (дата звернення: 28.08.2026).

9. Тимошенко Є. А. Штучний інтелект як суб'єкт права інтелектуальної власності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 328–332. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2020.58> (дата звернення: 28.08.2026).

10. Стефанчук М. О., Музика-Стефанчук О. А., Стефанчук М. М. Перспективи правового регулювання відносин у сфері використання штучного інтелекту. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т. 28, №1. С. 157–168. DOI: [https://doi.org/10.37635/jnalsu.28\(1\).2021.157-168](https://doi.org/10.37635/jnalsu.28(1).2021.157-168) (дата звернення: 28.08.2026).

11. Колодін Д. О., Байталюк Д. Р. Щодо питання цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану роботизованими механізмами зі штучним інтелектом (роботами). *Часопис цивілістики*. 2019. Вип. 33. С. 87–91. URL: <https://hdl.handle.net/11300/17681> (дата звернення: 28.08.2026).
12. Čerka P., Grigienė J., Sirbikytė G. Is it possible to grant legal personality to artificial intelligence software systems? *Computer Law & Security Review*. 2017. Vol. 33, No. 5. P. 685–699. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2017.03.022> (дата звернення: 28.08.2026).
13. Кармаза О., Грабовська О. Електронна особа (особистість) як суб'єкт правовідносин у цивілістичному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 5–10. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.2.01> (дата звернення: 28.08.2026).
14. European Parliament. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). *Official Journal of the European Union*. 2018. C 252. P. 239–257. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52017IP0051> (дата звернення: 28.08.2026).
15. Дубняк М. В. Концептуальні проблеми формулювання дефініції «штучний інтелект» для правового регулювання. *Інформація і право*. 2025. №4(55). С. 73–85. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.4\(55\).346349](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.4(55).346349) (дата звернення: 28.08.2026).
16. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). *Official Journal of the*

European Union. 2024. L 2024/1689. 12 July 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj> (дата звернення: 28.08.2026).

17. Gless S., Silverman E., Weigend T. If Robots Cause Harm, Who Is to Blame? Self-Driving Cars and Criminal Liability. *New Criminal Law Review*. 2016. Vol. 19, No. 3. P. 412–436. DOI: <https://doi.org/10.1525/nclr.2016.19.3.412> (дата звернення: 28.08.2026).

18. Reed C. Autonomy, Responsibility and Agentic AI. *Journal of Business Law*. 2025. 21 p. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.5598471> (дата звернення: 28.08.2026).

19. Радутний О. Е. Штучний інтелект як суб'єкт злочину. *Інформація і право*. 2017. № 4(23). С. 106–115. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2017.4\(23\).273130](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2017.4(23).273130) (дата звернення: 28.08.2026).

20. Matthias A. The Responsibility Gap: Ascribing Responsibility for the Actions of Learning Automata. *Ethics and Information Technology*. 2004. Vol. 6, No. 3. P. 175–183. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10676-004-3422-1> (дата звернення: 28.08.2026).

21. Денисюк С. Г., Кононенко В. П. Проблема юридичної відповідальності за шкідливі наслідки використання систем штучного інтелекту. *Ірпінський юридичний часопис*. 2025. № 1(18). С. 268–279. DOI: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-1\(18\)-2025-268-279](https://doi.org/10.33244/2617-4154-1(18)-2025-268-279) (дата звернення: 28.08.2026).

22. Custers B., Lahmann H., Scott B. I. From liability gaps to liability overlaps: shared responsibilities and fiduciary duties in AI and other complex technologies. *AI & Society*. 2025. Vol. 40, No. 5. P. 4035–4050. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00146-024-02137-1> (дата звернення: 28.08.2026).

23. Ginsburg J. C. People Not Machines: Authorship and What It Means in the Berne Convention. *IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law*. 2018. Vol. 49, No. 2. P. 131–135. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40319-018-0670-x> (дата звернення: 28.08.2026).
24. Потурай К. С. Проблематика визначення автором твору кінематографії особи, відмінної від фізичної особи. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. С. 201–204. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2019.34> (дата звернення: 28.08.2026).
25. Abbott R., Rothman E. Disrupting Creativity: Copyright Law in the Age of Generative Artificial Intelligence. *Florida Law Review*. 2023. Vol. 75, No. 6. P. 1141–1201. URL: <https://scholarship.law.ufl.edu/flr/vol75/iss6/3> (дата звернення: 28.08.2026).
26. Gervais D. J. The Machine as Author. *Iowa Law Review*. 2020. Vol. 105, No. 5. P. 2053–2106. URL: <https://ilr.law.uiowa.edu/print/volume-105-issue-5/the-machine-as-author> (дата звернення: 28.08.2026).
27. Ginsburg J. C., Budiardjo L. A. Authors and Machines. *Berkeley Technology Law Journal*. 2019. Vol. 34, No. 2. P. 343–448. DOI: <https://doi.org/10.15779/Z38SF2MC24> (дата звернення: 28.08.2026).
28. Якубівський І. Є. Цивільно-правовий режим об'єктів, згенерованих штучним інтелектом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 1, № 82. С. 355–361. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.56> (дата звернення: 28.08.2026).
29. Бисага Ю. М., Белов Д. М., Заборовський В. В. Штучний інтелект та авторські і суміжні права. *Науковий вісник Ужгородського національного*

- університету. Серія: Право. 2023. Т. 2, № 76. С. 299–304. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.47> (дата звернення: 28.08.2026).
30. Парасюк М. В., Ярунів А. П. Штучний інтелект як творець творів мистецтва і авторське право. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2026. Т. 1, № 93. С. 464–468. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.1.65> (дата звернення: 28.08.2026).
31. Dornis T. W. Of “Authorless Works” and “Inventions without Inventor” – The Muddy Waters of “AI Autonomy” in Intellectual Property Doctrine. *European Intellectual Property Review.* 2021. Vol. 43, No. 9. P. 570–585. URL: <https://tind.wipo.int/record/45344> (дата звернення: 28.08.2026).
32. Solum L. B. Artificially Intelligent Law. 2019. 10 p. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3337696> (дата звернення: 28.08.2026).
33. Smuha N. A. AI, the Rule of Law, and Algorithmic Rule by Law. *International Journal of Constitutional Law Blog.* 25 June 2026. URL: <http://www.iconnectblog.com/ai-the-rule-of-law-and-algorithmic-rule-by-law/> (дата звернення: 28.08.2026).
34. Пікуля Т. О. Трансформація політико-правових доктрин держави і права під впливом розвитку штучного інтелекту: європейська концепція врядування штучним інтелектом. *Актуальні проблеми права: теорія і практика.* 2026. № 1(51). С. 180–189. URL: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2026-51-1-180-189> (дата звернення: 28.08.2026).
35. Arbel Y. A., Hoffman D. A. Generative Interpretation. *New York University Law Review.* 2024. Vol. 99, No. 2. P. 451–511. URL: <https://nyulawreview.org/issues/volume-99-number-2/generative-interpretation/> (дата звернення: 28.08.2026).

36. Николина К. В. Генеративне тлумачення юридичних текстів: можливості та межі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. Т. 1, № 87. С. 90–94. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.1.13> (дата звернення: 28.08.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.08.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 30.08.2026

Дата публікації: 31.08.2026

© Тюканкіна Є. С., 2026

УДК 340.13

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ухаль Катерина Павлівна,
студентка юридичного факультету,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна
ORCID: 0009-0006-4015-6730

Науковий керівник: старший викладач кафедри
конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
доктор філософії Продан Вікторія Іванівна.

Гармонізація законодавства України до стандартів Європейського Союзу є одним із головних напрямів правової трансформації країни, і яка є важливою умовою для її євроінтеграції. Процес зближення українського законодавства з європейськими нормами сприяє утвердженню принципу верховенства права, охороні прав людини, вдосконаленню державного управління та зміцненню демократичних інститутів.

Це питання стало актуальним після надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС, що потребує приведення національного законодавства у відповідність із нормами Європейського Союзу. Основними напрямками залишаються реформування судової системи, боротьба з корупцією, захист прав людини та підвищення ефективності державного управління.

Процес гармонізації має передбачати не лише формальне внесення змін до нормативних документів, але й впровадження європейських стандартів на практиці.

Правові засади гармонізації визначаються насамперед Конституцією України. Відповідно до статті 8 Конституції України, Конституція має найвищу юридичну силу і всі нормативно-правові акти мають їй відповідати, а її норми є нормами прямої дії [1]. Положення цієї статті встановлює сувору конституційну межу для інтеграції норм права ЄС.

На відміну від правових систем країн-членів Європейського Союзу, в українській правовій системі принцип верховенства права ЄС над національними конституційними нормами наразі не впроваджено. Згідно зі статтею 9 Конституції України, міжнародні угоди, які ратифікуються Верховною Радою, стають невід'ємною частиною національного законодавства. Водночас укладання міжнародних договорів, що суперечать Конституції, можливе лише після внесення відповідних змін до Основного Закону.

Оскільки Конституція України має найвищу юридичну силу, положення Угоди про асоціацію та інші нормативні акти ЄС реалізуються через їх впровадження у національне законодавство і підлягають застосуванню лише в тих частинах, які не суперечать Конституції.

Крім того, важливо враховувати позицію Конституційного Суду України, викладену в рішенні від 19 травня 2026 року № 3-р/2026. Суд наголосив, що Конституція України закріплює європейську ідентичність українського народу та незворотність європейської інтеграції держави. Це зобов'язує вищі органи влади сприяти набуттю повноправного членства в ЄС і підкреслює важливість конституційного принципу європейської інтеграції [2].

Процес гармонізації потребує оновлення національного законодавства з урахуванням норм, принципів та стандартів права ЄС. У цьому контексті основна мета полягає не в простому перенесенні європейських приписів, а у

їхній адаптації відповідно до специфічних умов та контексту правової системи України.

З огляду на актуальний статус України як кандидата на вступ до Європейського Союзу, у 2025 році Міністерство юстиції України ініціювало підготовку проекту Національної програми з адаптації національного законодавства до законодавства ЄС. Зазначена програма має діяти в якості інструменту для систематичної модернізації правової системи країни.

Юридична технологія такої адаптації загалом включає в собі наступний алгоритм дій:

- Визначення пріоритетів, тобто у співпраці з європейськими інституціями Кабінет Міністрів України визначає пріоритетні сфери адаптації, ґрунтуючись на положеннях Угоди про асоціацію від 27 червня 2014 року;
- Здійснюється офіційний переклад актів законодавства ЄС з метою забезпечення їхньої відповідності нормам національного законодавства;
- Нормотворче запровадження, тобто відповідні правотворчі суб'єкти розробляють нові нормативно-правові акти або вносять необхідні зміни до існуючих законів;
- Нагляд за дотриманням процесу гармонізації національного законодавства з правом ЄС здійснюється одночасно Кабінетом Міністрів України та Європейською Комісією, цей процес охоплює шість тематичних кластерів, які розбиті на 33 розділи [3 с. 49].

Сьогодні гармонізація українського законодавства з правом ЄС відбувається у рамках процесу євроінтеграції. Це включає виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію та підготовку до майбутнього вступу в ЄС. Тому, Україна систематично розвиває нормативно-правову та інституційну базу

для впровадження права ЄС, тобто сукупності норм, принципів і стандартів Європейського Союзу.

Одним із ключових аспектів залишається реформування судової системи, спрямоване на посилення незалежності суддів, прозорість процедур відбору кандидатів та полегшення доступу громадян до правосуддя. Але реалізація цих ініціатив стикається з кількома викликами: необхідно подолати недовіру суспільства до судів, забезпечити їхню справжню інституційну незалежність та підвищити якість судових рішень.

Помітний доступ є також у боротьбі з корупцією. Тут створено мережу спеціалізованих установ, запроваджено електронне декларування, а також поліпшуються методи моніторингу доходів чиновників та притягнення їх до відповідальності. Проблеми ефективності антикорупційних заходів пов'язані не лише з прийняттям законодавства, але й з необхідністю забезпечити процесуальну автономію правоохоронних органів, невідворотність покарання та повну реалізацію судових рішень.

Особливої уваги потребує захист прав людини та приведення вітчизняного законодавства у цій галузі до європейських стандартів. Удосконалюються механізми захисту персональних даних, гарантується свобода слова, право власності, соціальні гарантії та право на справедливий судовий процес.

Зарубіжний досвід та практика Європейського суду з прав людини вимагають від національного законодавства досягати компромісу між свободою вираження поглядів і захистом ділової репутації. Для України цей підхід має особливе значення, оскільки він забезпечує узгодження національної правозастосовної практики з європейськими стандартами [4 с. 94]. Однак, режим воєнного стану створює додаткові виклики, адже держава повинна

знаходити баланс між дотриманням основних прав і свобод та забезпеченням оборони, громадської безпеки й територіальної цілісності.

Ключовим елементом гармонізації стає пристосування економічного і торговельного законодавства. Україна цілеспрямовано узгоджує свої правила конкуренції, надання державної допомоги, процедури публічних закупівель, захист прав споживачів, а також митні та фінансові механізми з нормативами ЄС. Це сприяє створенню прозорого бізнес-середовища, заохочування інвестицій і можливість українським компаніям виходити на ринок ЄС. Але на цьому шляху залишаються перешкоди у вигляді нормативної нестабільності, надмірної бюрократії в адміністративних процедурах і низької ефективності контролюючих органів.

Разом з тим, розвивається цифрова трансформація. Держава запроваджує електронні послуги, цифрові документи, онлайн-документообіг та системи електронної ідентифікації. Для подальшої інтеграції в цифровий простір ЄС надзвичайно важливо зміцнити кіберзахист, забезпечити надійний захист персональних даних, досягти технічної сумісності інформаційних систем і створити відповідне регуляторне середовище для новітніх технологій.

Попри значний прогрес, процес гармонізації стикається з кількома серйозними перешкодами. Серед них відзначають фрагментарність у впровадженні окремих норм ЄС, колізії між нормативно-правовими актами та недостатню ефективність правозастосування. Нерідко виникає ситуація, коли нормативні акти приймають швидше, ніж формується інфраструктура для їх застосування, що значно знижує ефективність реформ.

Додаткову складність становить повномасштабна війна, яка виснажує ресурси та уповільнює темпи змін. Проте процес євроінтеграції триває, більш

того, він стає основним орієнтиром для відновлення після війни, оновлення та посилення всієї державної системи.

У процесі прагнення до членства в ЄС Україна стикнеться з необхідністю передати частину своїх суверенних повноважень на користь європейських інституцій. Це означатиме, що в Конституції має бути закріплено пріоритет європейського права, тобто потрібно встановити, що у разі конфлікту між законами ЄС і національними законами – норми права ЄС матимуть перевагу.

Також важливим є погодження з юрисдикцією Суду ЄС. Для цього слід внести зміни до Розділу VIII «Правосуддя» Конституції України, щоб забезпечити обов'язкове виконання рішень та пояснень, які надає Люксембурзький суд, в українській правовій системі.

Такий трансформаційний підхід дозволить Україні підтримувати баланс між дотриманням своєї Конституції та повноцінним виконанням міжнародно-правових зобов'язань в процесі євроінтеграції [2].

Отже, гармонізація українського законодавства з правом Європейського Союзу є важливим, складним і тривалим процесом, що має стратегічне значення для європейської інтеграції та модернізації країни. Це передбачає не лише формальне узгодження українських нормативно-правових актів з правом ЄС, але й їх впровадження на практиці.

Незважаючи на досягнуті успіхи, в цій сфері все ще існують певні труднощі. Серед основних проблем можна виділити наявність юридичних колізій, недостатню інституційну спроможність державних органів, нестабільність законодавства та неефективне застосування права. Крім того, реалізацію реформ суттєво ускладнює повномасштабна війна, яка накладає значне навантаження на державні ресурси та інституції. Проте воєнні обставини не скасовують потребу продовжувати євроінтеграційні перетворення.

На нашу думку, подальший прогрес залежатиме від систематичного наближення українського законодавства до стандартів ЄС, виконання міжнародних зобов'язань, зміцнення державних інституцій та забезпечення верховенства права. Важливу роль відіграють також покращення якості законотворчості, вдосконалення механізмів контролю та забезпечення практичного виконання ухвалених законів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Монаєнко А., Смирнова К., Янчук А. Право ЄС та Конституція України: межі застосування. Юридична Газета. 22 черв. 2026. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/pravo-es-ta-konstituciya-ukrayini-mezhi-zastosuvannya.html> (дата звернення: 23.08.2026)
3. Колодій А.М., Тернавська В.М. Інтеграція законодавства України до положень права Європейського Союзу: питання теорії і практики. Адаптація законодавства України до положень права Європейського Союзу : збірник матеріалів науково-практичної конференції, Київ, Україна, 10 жовт. 2025. Одеса: Видавництво «Юридика», 2025. С. 47–51. URL: https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/Zbirnyk_Institut-pravotvorchosti-ta-naukovo-pravovyh-ekspertyz-NAN-Ukrayiny_conf_Adaptatsiya-zakonodavstva_10.10.2025-1.pdf
4. Ухаль К.П. Право на свободу слова та право на захист честі, гідності і ділової репутації: конституційно-правовий баланс. 4-та міжнародна науково-практична конференція «Global scientific dialogue: interdisciplinary approaches to sustainable future», Ужгород-Глазго, 28 лип. 2026. Ужгород,

Україна-Глазго, Шотландія: ISS “<https://iscience-space.com/>”, 2026. С. 90–96.
DOI: <https://doi.org/10.32782/1785214970>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.08.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 29.08.2026

Дата публікації: 31.08.2026

© Ухаль К.П., 2026

УДК 338.246.8:327.56(4:477)

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВ ПІСЛЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Щерба Олександр Сергійович,
студент юридичного факультету,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна
email: oleksandr.shcherba@student.uzhnu.edu.ua
ORCID: 0009-0006-4015-6730

Науковий керівник: старший викладач кафедри
конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
доктор філософії Продан Вікторія Іванівна.

Протягом останнього часу в світі відбувається чимала кількість збройних конфліктів, після завершення яких держави стикаються з проблемою встановлення довготривалого миру. На жаль, повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України спричинила найбільші з часів Другої світової війни руйнування людського капіталу, промислового потенціалу, цивільної та критичної інфраструктури країни. Через великі масштаби зруйнованого Україна потребує не лише фізичної відбудови, а і трансформації та модернізації системи. Вивчення європейських практик післявоєнної відбудови є надзвичайно важливим, адже це дозволить уникнути помилок та скласти конструктивний план поетапного відновлення України.

Повоєнна модернізація сучасної держави є багатовекторним процесом, де проблемою виступає не лише будівництво, а й якісна трансформація системи

державного управління, адаптація законодавства та утвердження народовладдя. Ефективність таких перетворень критично залежить від співпраці з міжнародними партнерами (ООН, ЄС, МВФ, Світовим банком). Вони формують регуляторну рамку відновлення, координують фінансові потоки та забезпечують прозорість моніторингу.

Цей процес передбачає структурне реформування судової гілки влади, розширення доступу до правосуддя та впровадження антикорупційних інструментів. Паралельно з цим критичного значення набуває гуманітарно-правовий вимір відновлення: забезпечення ефективних механізмів захисту прав людини, соціоекономічна реабілітація постраждалих категорій громадян, системна підтримка внутрішньо переміщених осіб, а також відновлення принципів соціальної справедливості як основи суспільної згуртованості [1, с. 1149].

Досвід показує, що результати післявоєнної відбудови залежать від багатьох чинників: ступеня руйнувань, географічного положення, внутрішніх ресурсів і, найважливіше, зовнішньої підтримки міжнародної спільноти. Наявність міжнародної допомоги – фінансової, політичної та технічної – основний чинник успіху у більшості випадків [2, с. 138].

Найбільш яскравим прикладом може слугувати відновлення Європи після Другої світової війни, а саме Німеччини. Сполучені Штати ініціювали величезну програму економічної допомоги, відому як План Маршалла, або Європейська програма відновлення (ERP – European Recovery Program). Ініціатором даної програми став державний секретар США Джордж Маршалл.

Головний вектор Програми відновлення Європи («Плану Маршалла») був спрямований на комплексну економічну реабілітацію регіону. Це реалізовувалося через цільове фінансування індустріального сектору,

технологічне оновлення підприємств, прискорення аграрного виробництва та поживлення міждержавної торгівлі. Протягом 1948–1952 років 16 європейських держав отримали від США фінансову допомогу обсягом понад 13 млрд доларів (що у сучасному еквіваленті становить сотні мільярдів). Фінансування надходило у формі безповоротних грантів, позик, а також прямих поставок обладнання, сировинних ресурсів і продовольства. Пріоритетними країнами, яким надавалася допомога через критичний рівень руйнувань стали Велика Британія, Франція, Західна Німеччина та Італія.

Поряд з економічними здобутками, ініціатива мала глибоке геополітичне підґрунтя. Вона заклала фундамент для західноєвропейської економічної інтеграції, що згодом трансформувалася в Європейський Союз. Водночас у реаліях Холодної війни програма виконувала функцію стратегічного бар'єра проти експансії радянського впливу. Як наслідок, цей досвід визнано прикладом міжнародного партнерства у сфері післявоєнного відродження, який забезпечив континенту довгострокову політичну стабільність та стійке економічне зростання [1, с. 1150].

В Італії, відбудова також проходила за підтримки зовнішньої допомоги, в основному через план Маршалла, але зосереджувала всі можливості на відновленні промисловості та інфраструктури, що було необхідним для відновлення економіки, яка зазнала значних втрат під час війни. Італійський уряд реалізував програми, які включали модернізацію промисловості та сільського господарства, що призвело до економічного зростання в 1950-х роках.

Польща, яка також зазнала великих руйнувань під час війни, зіткнулася з проблемою, а саме відбудовою в умовах соціалістичного режиму. Відновлення Польщі було зосереджено на відбудові міст, зокрема Варшави, яка була

практично знищена. Оновлення польської інфраструктури відбувалося через застосування директивних методів та централізацію управлінських рішень, що дало змогу швидко мобілізувати обмежений внутрішній потенціал держави. Додатковим стратегічним чинником успіху в реалізації програм відновлення виступила міжнародна підтримка, яка компенсувала брак національних ресурсів.

Фінляндія, з іншого боку, після війни зосередилася на відновленні соціальної інфраструктури та житлового фонду. Важливим аспектом фінської відбудови стало залучення громади до процесу відновлення, що дозволило створити більш стійкі та адаптивні рішення. Країна також отримала міжнародну допомогу, яка сприяла відновленню економіки та інфраструктури. В післявоєнний період Фінляндія змогла реалізувати програми, які були спрямовані на покращення житлових умов та соціального забезпечення, що стало основою для подальшого економічного зростання [2, с. 138].

Після конфліктів на Балканах акцент було зроблено на відновленні інфраструктури та створенні стабільних політичних інститутів. Так важливе значення мало створення у 1945 р. Організації Об'єднаних Націй, адже її діяльність базувалася на міжнародній співпраці, забезпечення миру, недопущення збройних конфліктів, післявоєнне відновлення постраждалих та утвердження демократії в всіх країнах світу. Діяльність забезпечувалася завдяки спеціальних установ. А функції повоєнного відновлення перейшли до спеціалізованих установ ООН, наприклад як Програма розвитку ООН (UNDP), Дитячий фонд ООН (UNICEF) та Всесвітня продовольча програма (WFP).

Також важливим для України є План модернізації та переоснащення Франції. Ініціатором цього плану був французький політичний діяч, економіст і дипломат Жан Монне. Кінцевим результатом роботи апарату Плану було

сформувати цілісне бачення ситуації, визначити пріоритетні сектори економіки, надати чіткі пропозиції щодо їх розвитку та поставити перед ними конкретні завдання задля найближчої перспективи розвитку.

На найперших етапах роботи над Планом найскладнішим було вирішити питання щодо визначення пріоритетності галузей, які мали отримати цільову підтримку та надалі дати початок розвитку національного виробництва по всій країні. Розробники Плану вирішили сконцентруватися на двох галузях, від яких залежали перспективи відродження країни загалом – вироблення енергії та виробництво сталі.

У січні 1947 року, через рік після заснування Генерального комісаріату, французький уряд затвердив першу комплексну національну стратегію модернізації, покликану подолати наслідки глибокої системної кризи повоєнного періоду. Концептуальна логіка цього плану базувалася на чотирьох стратегічних векторах:

1. Заручитися підтримкою суспільства у справі модернізації країни. За переконанням Ж. Монне, оновлення національного господарства було неможливе без активної та усвідомленої участі громадян, які мали чітко розуміти власну суб'єктність і відповідальність за результати реалізації цієї складної державної програми.

2. Модернізувати країну, щоб підняти рівень НТР навіть передвоєнний. План був спрямований на подолання глибокого технологічного й психологічного розриву, що утворився між Францією та іншими провідними державами ще до початку Другої світової війни. У той час як французька економіка перебувала у стані стагнації (станом на 1946 рік), країни-комбатанти демонстрували стрімку технічну еволюцію, підкріплену суспільним прагненням до національного відродження.

3. Підвищити продуктивність праці та прагнути до повного використання наявних людських ресурсів.

4. Розвинути обсяги виробництва в тих галузях, в яких Франція займає передові місця.

За результатами роботи комісій та експертів, пріоритетними галузями французької економіки, що стали основою для її розвитку на найближчі роки після закінчення війни, стали такі: 1) вугільна промисловість; 2) виробництво електричної енергії; 3) чорна металургія; 4) будівництво; 5) транспорт; 6) сільськогосподарське машинобудування [3, с. 196-198].

В повідомленні до України Європейська Комісія зазначає, що вже в сьогоденній час можна виокремити чотири основні чинники відбудови:

- відновлення країни, зокрема житлової зони, інфраструктури, медичних послуг, житла та шкіл, а також зменшення цифрової та енергетичної залежності відповідно до найновіших європейських стандартів;

- продовження модернізації держави, системне реформування архітектури державного управління для забезпечення ефективного врядування. Включає інтенсифікацію адміністративної спроможності органів влади та надання експертно-технічного супроводу на регіональному та місцевому рівнях;

- імплементація структурного та регуляторного порядку денного з метою поглиблення економічної та суспільної інтеграції України з ЄС відповідно до її євроатлантичного вектору;

- підтримка відновлення економіки та суспільства України, шляхом підвищення конкурентоспроможності приватного сектору, активізацію торговельних зв'язків та одночасну реалізацію завдань екологічного та цифрового транзиту національної економіки [4, с. 61].

Отже, післявоєнна відбудова України є важким і довгим процесом. Україні варто звернути на відновлення після конфліктів країн Європи, і перейняти їх досвід, що дозволить уникнути певних помилок та дозволить скласти план чітких дій. Сучасне повоєнне відновлення остаточно втратило характер суто матеріально-технічної реконструкції інфраструктури, перетворившись на багатовимірний процес глибокої модернізації. Він базується на взаємодії чотирьох чинників: інфраструктурно-технологічного, інституційно-правового, соціогуманітарного та геополітичного. Досвід реалізації Програми відновлення Європи («Плану Маршалла») та французької стратегії модернізації Ж. Монне демонструє, що ключовими аспектами успіху є: формування стійкого суспільного консенсусу (залучення людського капіталу як свідомого суб'єкта змін), технологічний стрибок замість консервації застарілих виробництв, а також орієнтація на галузі з високими конкурентними перевагами.

На відміну від будь-яких історичних випадків та практик, повоєнне відновлення України має унікальну специфіку – воно відбувається паралельно з процесом набуття повноправного членства в Європейському Союзі. Це вимагає повної інтеграції архітектури відбудови у нормативно-правове поле ЄС, імплементації принципів Європейського зеленого курсу, прискореного цифрового транзиту та адаптації структурно-регуляторного базису. Програми відновлення мають розглядатися не як тимчасова допомога, а як інструмент повноцінної інтеграції України в європейський простір.

Список використаної літератури:

1. Бушок О. О. Концепція повоєнного відновлення в історичній ретроспективі. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. Вип. 2. С. 1148–1151. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.172>

2. Антонюк Д. А., Жуков В. В. Світовий досвід повоєнної відбудови: уроки для сучасної України. Управління змінами та інновації. 2024. № 12. С. 137–143. DOI: <https://doi.org/10.32782/CMI/2024-12-22>
3. Підоричева І. Післявоєнне відновлення Європи: досвід та уроки для України. Журнал європейської економіки. 2022. Т. 21, № 2 (81). С. 190–207. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1592>
4. Рудік О. М. Повоєнна відбудова та трансформація України: концептуальний підхід ЄС. Філософія та політологія в контексті сучасної культури. 2023. Т. 15, № 1. С. 58–66. DOI: <https://doi.org/10.15421/352308>

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.08.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 29.08.2026

Дата публікації: 31.08.2026

СЕКЦІЯ 14. ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 373.3.091.33-027.22:79

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ УСПІШНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Джус Тетяна Павлівна

магістрант факультету педагогічної освіти та соціальної роботи
кафедри теорії і методики початкової освіти Волинського національного
університету імені Лесі Українки

Науковий керівник: Гончарук Ольга Валеріївна,
доктор педагогічних наук, професор

Традиційна класно-урочна система часто не враховує різний стартовий рівень дітей і недостатньо підтримує навчальну мотивацію, що призводить до неуспішності вже у 2-4 класах. Ігрові технології здатні перетворити пасивне сприйняття на активний пошук, однак у масовій практиці вони використовуються фрагментарно, без опори на психологічні механізми впливу гри на навчальні результати. Сучасні освітні підходи потребують активного залучення учнів до навчального процесу. Використання гри створює позитивний емоційний фон і сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

Обґрунтувати дієвість ігрових технологій як чинника успішності молодших школярів та визначити умови їх ефективного застосування. Особливу увагу приділено аналізу впливу гри на пізнавальну активність молодших

школярів. Також дослідження спрямоване на виявлення практичних шляхів упровадження ігрових технологій у навчальний процес.

Теоретичну основу роботи складають сучасні дослідження ігрових технологій у початковій школі, зокрема праці українських науковців Н. Бібік, М. Вашуленка, О. Онопрієнко, О. Голубенко, В. Іванової, а також зарубіжні студії [1, 2, 3, 4, 5, 6]. Зарубіжні дослідження підтверджують зв'язок ігрових форматів із розвитком метакогнітивних стратегій [6]. Дослідники наголошують, що ігрові технології сприяють розвитку самостійності та творчого мислення дітей. Крім того, гра забезпечує природну взаємодію між учасниками освітнього процесу.

Ігрова технологія – це алгоритмізована система ігрових прийомів із прогнозованим навчальним результатом [1]. Для учня початкових класів гра виконує мотиваційно-стимулювальну, когнітивно-розвивальну та корекційно-адаптаційну функції. У практиці найчастіше використовують три групи ігор: лінгводидактичні, логіко-математичні та інтегровані рольові, які забезпечують багаторазове повторення базових алгоритмів без втрати інтересу. Такі технології допомагають урізноманітнювати навчальний процес і робити його більш доступним для дітей. Важливим аспектом є можливість поєднання навчальної та виховної функцій у межах однієї діяльності. Учні краще запам'ятовують інформацію через практичну взаємодію та позитивні емоції.

Детальніший аналіз показує, що лінгводидактичні ігри (наприклад, «Орфографічний футбол», анаграми, ребуси) сприяють автоматизації правописних навичок через постійне перебування дитини в ситуації вибору правильної літери або форми слова. У такій діяльності учень діє не з примусу, а з азартом, тому помилка сприймається не як невдача, а як частина ігрового випробування, що потребує ще однієї спроби. Логіко-математичні ігри (числові ланцюжки, квест-задачі) формують обчислювальну гнучкість і вміння

вибудовувати послідовності дій. Інтегровані рольові ігри на кшталт «Наукової лабораторії» чи «Крамниці корисних звичок» дозволяють перенести знання в життєвий контекст, що відповідає принципу дитиноцентризму Нової української школи. Учні вчаться швидко приймати рішення та аргументувати власну думку. Це позитивно впливає на формування впевненості у власних силах.

Особливу цінність ігрові технології мають для дітей із труднощами в навчанні: гра знімає страх помилки, змінює статус учня з «відстаючого» на активного гравця, що позитивно впливає на емоційний стан і якість засвоєння матеріалу [2]. Цей механізм поглиблюється завдяки емоційній залученості, яка виникає в ігровій ситуації: дитина діє на межі своїх актуальних можливостей, постійно перевищуючи їх через азарт та підтримку однокласників [3, 4]. Саме тому учні, які на звичайному уроці відмовчуються через невпевненість, під час групового ігрового змагання демонструють значно вищі результати та в подальшому переносять цю впевненість на стандартні навчальні ситуації. В умовах гри школярі легше адаптуються до нових вимог та активніше взаємодіють із колективом. Це сприяє формуванню доброзичливої атмосфери в класі.

Для сталого педагогічного ефекту необхідно дотримуватися трьох умов:

- 1) Синхронізація ігрової мети з очікуваними результатами Держстандарту;
- 2) Поетапна інтеграція гри в урок (актуалізація, засвоєння, рефлексія);
- 3) Диференційований добір ігрових ролей (слабші учні – з полісенсорними опорами, сильніші – у ролі експертів).

Апробація цих умов в експериментальних класах показала зростання частки учнів із достатнім та високим рівнем досягнень з мови й математики в

середньому на 23%, а також стійке підвищення ініціативності в дітей, які раніше уникали відповідей біля дошки. Це підтверджує, що гра перетворює зовнішні навчальні вимоги на внутрішні смисли дитини [5].

Ігрові технології є ефективним засобом підвищення успішності молодших школярів за умови цільового, системного й диференційованого застосування. Вони інтенсифікують засвоєння знань, гармонізують емоційно-вольову сферу та формують навички співпраці. Подальші дослідження доцільно спрямувати на створення цифрового ігрового комплексу для змішаного навчання. Таким чином, гра є важливим інструментом сучасної початкової освіти. Її використання сприяє не лише академічним досягненням, а й розвитку особистості дитини.

Список використаних джерел:

1. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / Н. З. Софій, О. В. Онопрієнко, Ю. М. Найда та ін. ; за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/12/12/11/20-11-2018rekviz.pdf> (дата звернення: 27.08.2026).
2. Вашуленко М. С., Вашуленко О. В. Уроки навчання грамоти за Букварем : метод. посіб. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019. 256 с. URL: https://znayshov.com/FR/3017/Ukrmoiva_Vashulenko_1klas_metod.pdf (дата звернення: 27.08.2026).
3. Скоромна М. В., Голубенко О. В. Дидактична гра як засіб розумового розвитку молодшого школяра. Інноваційна педагогіка. 2021. Вип.

40. С. 45–48. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/40/11.pdf> (дата звернення: 27.08.2026).

4. Ігрові технології в розвивальному середовищі початкової школи : методичні рекомендації / за заг. ред. Г. В. Товканець. Ужгород : РІК-У, 2023. 156 с. URL: https://pedagogical.msu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/01/igrovi-tehnologi%D1%97_metodichni-rekomendaczi%D1%97.pdf (дата звернення: 27.08.2026).

5. Скворцова С. О., Онопрієнко О. В. Нова українська школа: методика навчання математики у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентнісного підходів : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 352 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/metodyka-navchannia-matematyky-u-1_2-klasakh.pdf (дата звернення: 27.08.2026).

6. Li J., Zhu H., Xiang Y., Huang L. A Scoping Review of Game-Based Learning for Metacognitive Learning in Primary and Junior Middle Schools. Behavioral Sciences. 2026. Vol. 16, No. 6. Art. 979. DOI: 10.3390/bs16060979. URL: <https://www.mdpi.com/2076-328X/16/6/979> (дата звернення: 27.08.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.08.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 29.08.2026

Дата публікації: 31.08.2026

**35 років української незалежності:
трансформація держави і суспільства в
європейському та глобальному контекстах**

Міжнародна науково-практична конференція

31.08.2026 – Ужгород, Україна

збірник наукових праць